

II. A PEDAGÓGIA ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

ADATOK A SZEGEDI ÁLTALÁNOS ISKOLÁK TÖRTÉNETÉHEZ

Írta: BERE CZKI SÁNDOR

Az iskolatörténeti kutatás jelenleg a neveléstörténeti kutatómunka eléggé elhanyagolt területe. A hiteles forrásokra támaszkodó egyes iskolák története pedig egészségesen egészítené ki az általános neveléstörténeti, a nevelés és oktatástörténeti kutatómunkát. Az egyes iskolák munkájának feltárása, a mindennapi feladatok megoldásának módja hű képet ad a minisztériumi, központi rendeletek gyakorlati megvalósításának. Mennyivel gazdagabb lenne a magyar neveléstörténeti irodalom, ha nemcsak százados múltra visszatekintő nagyobb iskoláink története állana rendelkezésünkre, hanem az egy-két évtizedes, de a múltban a kultúra végvárainak tekintett és ezzel a feladattal küszködő iskoláinké is. Nemcsak neveléstörténeti szempontból lenne érdekes anyagunk, hanem a neveléstörténettel szorosan kapcsolódó művelődéstörténeti fejlődés szempontjából is. Nemcsak a múlt, hanem a jelen oktató, különösen nevelő munkája számára lenne hasznos az egyes iskolák történetének megírása. Az iskolai hagyományok ismerete, feltárása az iskolához való tartozás érzése érdekében, az iskola életével kapcsolódó gazdasági, politikai események, összefüggések elemzése a hazafiasságra nevelés és a történeti szempont nevelése céljából nyújtana hasznot többek között. Az egyes iskolák anyagának feldolgozása azért is jelentős lenne, mert az iskolák levéltári anyaga a múltban gyakran elpusztult és így pótolhatatlan veszteséget okozott. Sok iskola múltjának, fejlődésének megírása éppen ezért ma már megoldhatatlan feladat.

Dolgozatomban a szegedi általános iskolák általános fejlődési irányát igyekeztem megrajzolni. Aktuálisnak azért tartottam ennek a feladatnak megoldását, mert 1960-ban az általános iskolák elérkeztek fejlődésük 15. évfordulójához. Az általános iskola megteremtésével a magyar népi demokrácia a kulturális fejlődés évszázados lemaradását pótolta, és a felszabadult magyar dolgozó nép számára megteremtette az egységes, kötelező, általános iskolatípust, amely mindenki számára megadja a tanulás lehetőségét és jogát s ezen túl biztosítja a továbbtanulást is. Az általános iskola világi jellegének biztosításával az általános iskolákra jellemző vonások nemcsak gazdagodtak, hanem előfeltételét teremtették meg az iskolákban folyó oktatás-nevelés tartalmi, eszmei-politikai, világnézeti munkájának végzésére. A régi iskolatagozódás megszüntetésével így teremtdött meg az alap az új,

a dolgozó nép érdekeit, társadalmi feladatát szolgáló új iskolarendszer kiépítésére. Az elmúlt 15 év azt mutatja, hogy az általános iskola további fejlődésünk számára valóban szükségszerű volt és ezt a feladatát mindenben jól teljesítette.

A dolgozatomban feltárt időszak nem rajzolja meg az általános iskolák fejlődésének teljes 15 évét. Az elemzett 3, illetve 4 év csupán $\frac{1}{5}$ -e az elmúlt 15 évnek. Időben valóban töredéke, de a fejlődés szempontjából rendkívül fontos s egyben a legnehezebb szakasza volt az elmúlt 15 évnek, hiszen nemcsak súlyos gazdasági nehézségekkel, mostoha viszonyokkal kellett megküzdeni, hanem le kellett győzni azoknak az ellenállását is, akik vagy a régi rendszer művelődési monopóliumának fenntartásával védekeztek a népi demokrácia ellen, vagy kételkedve, idegenkedve az újtól, górdítettek akadályt az általános iskolák megteremtése és fejlődése elé.

Elvi meggondolásból és kényszerítő okok miatt kellett lezárnom a fejlődés szakaszát 1948-cal. Az államosítás 1948-ban való végrehajtása egy hároméves fejlődési szakaszt zár le s utána szervezeti, tartalmi szempontból új időszak veszi kezdetét. Kényszerítve is voltam a további kutatás abbahagyására, mert a tanfelügyelőség iratai 1948-tól megsemmisültek. Ennek ellenére további kutatást szeretnék végezni a fejlődés követésére s az egyes iskolák anyagának feldolgozásával próbálom megrajzolni a hiányzó éveket. Eddigi módszerem is az volt, hogy a tanfelügyelőség, tanterületi főigazgatóság, községi iskolaszék iratainak áttanulmányozása mellett átvizsgáltam néhány iskola anyagát is. Sok utalást találtam a Délmagyarország számaiban is, ami azt bizonyítja, hogy az MKP, majd az MDP helyi sajtója komoly érdeklődéssel és egyben jelentős segítségnyújtással fordult az általános és általában az iskolák felé.

Nem tértem ki a felszabadulás előtti helyzet elemzésére. Ezt külön feladatnak tartom. A felszabadulás után egyrészt csaknem egy évig úgyis a régi keretek megmaradásával, a régi iskolarendszer visszaállításával folyt a munka, másrészt a felszabadulás még ebben a régi rendszerben is döntő, az előzőekkel szemben forradalmi változást hozott.

Annak ellenére, hogy — tudomásom szerint — még nem történt ilyen irányú vállalkozás az általános iskolák történetének megírására, nem kívántam az általános iskolák elvi fejlődésének feltárását elvégezni. Ezért nem tartottam feladatomnak pl. az általános iskolákkal kapcsolatban hozott rendelkezések részletes ismertetését. A fontosabb fejlődési fordulópontokat, azt hiszem, sikerült megrajzolni s tekintve, hogy az általános iskolák fejlődésének különösen első 3 évét tudományosan már feldolgozták, arra törekedtem, hogy az általános elveknek, fejlődési vonalaknak szegedi megvalósulását feltárjam.

Tudom azt, hogy az általános iskola megteremtése legdöntőbb mértékben a külterületek, a falvak kulturális fejlődése — s ezen túl természetesen az egész ország — szempontjából volt a legjelentősebb. Éppen ezért jelen munkámban is igyekeztem bekapcsolni a Szeged környéki általános iskolák egy-két fejlődési adatát. Következő lépésnek szeretném szánni, nyomon kísérni azt, hogy a külterületek népiskolái hogyan, milyen módon és eredményekkel alakultak át, váltak általános iskolákká. Majd kutatásaimat kiterjesztve fel akarom dolgozni Csongrád vármegye általános iskolái-

nak történetét is. Mindezt azért kellett megemlítenem, mert egy város általános iskoláinak történeti rajza kiszakítottnak tűnik az általános fejlődésből és munkám végzése közben magam is nem egyszer sok olyan adatra bukkantam, aminek értékét csak az egész megye fejlődési adataiba való behelyezés adja meg.

Bízom abban, hogy dolgozatom megjelenésekor már mások is és már másutt is feldolgozták ezt a témát. Az általános iskolák történetének feltárása 15 év fejlődését, eredményeit rögzítené. Ez azért is nagy jelentőségű lenne, mert az általános iskolák további fejlődése, mind tartalmi, mind szervezeti szempontból szükségszerűen követi és valósítja meg a társadalom által felállított célkitűzéseket. Ezek a változások éppen napjainkban valósulnak meg, vagy most folynak előkészületek megvalósításukra. Éppen ezért, 15 év adatainak elemzése, rögzítése világosan mutatná azt az utat, amit eddigi fejlődése során megtett az általános iskola, illetve azt, hogy társadalmunk gazdasági, politikai életének fejlődése szempontjából milyen úton, miért és hogyan kell haladnia.

Dolgozatommal szeretném elérni azt is, hogy a szegedi általános iskolák és a Pedagógiai Főiskola közötti kapcsolat elmélyüljön, szorosabbá váljon.

*

Szeged 1944. október 11-én szabadult fel s a tanítás már november 3-án megindul. A tanfelügyelőség munkája 1944. november 3-tól szünetel és helyette a tankerületi főigazgatóság látja el a teendőket. Az iskolai év megkezdése is a tankerületi főigazgatóság 1944. október 31-én kelt rendelkezésével veszi kezdetét. Az iskolai munka megindítása azonban a szovjet katonai parancsnokság utasítása alapján történik. A tanítás megkezdését a városban falragaszokon közölték a lakossággal, s felszólították a gyermekeket, tanulókat az iskolában való megjelenésre. November 3-án a következő szegedi népiskolák kezdik meg a tanítást:

1. Belvárosi községi fiúiskola a Katolikus Házban (Dugonics tér).
2. Belvárosi községi leányiskola az állami leánygimnázium épületében.
3. Alsóvárosi községi népiskola a siketnémák intézetében.
4. Móravárosi községi népiskola a móravárosi népházban.
5. Csongrádi sugárúti községi népiskola saját épületében.
6. Rókusi állami népiskola a Csongrádi sugárúti népiskola épületében.
7. Szilléri sugárúti községi népiskola saját épületében.
8. Szent György téri községi népiskola a Szilléri sugárúti iskolában.
9. Somogyi telepi népiskolák saját épületükben (községi, állami, felekezeti iskolák).
10. Klebelsberg telepi községi népiskola saját épületében.
11. Kecskés telepi községi népiskola saját épületében.
12. Római katolikus népiskola mindkét tagozata az alsóvárosi zárdában.

A tanítás tehát a régi iskolajellegeknek megmaradásával indul. A szegedi népiskolák községi, állami és felekezeti jellegűek voltak. A tanítás rendkívül nehéz viszonyok között kezdődött. Az iskolák legnagyobb része

a háború alatt súlyos anyagi károkat szenvedett. Az alsóvárosi iskolát pl. bombatalálat érte, az iskolák legtöbbjét a katonaság foglalta le különböző célokra. Az iskolák felszerelésének nagy része kárt szenvedett vagy teljesen megsemmisült. Ebben a tekintetben a lakosságnak is jelentős szerepe volt, mert elhordták egyes iskolák felszerelését. A Délmagyarország 1945 januárjában felszólítja a lakosságot, hogy akik az iskolákból tárgyakat vittek el, azokat minél előbb vigyék vissza. Az iskolákat ért anyagi károk miatt nem tudják az egyes iskolák munkájukat saját épületükben megkezdeni. Az iskolák súlyos tüzelő hiánnyal is küzdöttek. A Vörös Hadsereg szegedi parancsnoksága mindent elkövetett az iskolai munka zavartalan működésének biztosítására. A város polgármestere 1944. november 13-án a szovjet katonai parancsnokság szóbeli rendelkezése alapján kiadott utasításában a következő intézkedéseket tette:

»1. Az orosz katonai parancsnokság biztosítani kívánja a város területén működő iskolák tűzifaszükségletét, ennél fogva felkérem a tankerületi főigazgatóságot, hogy azonnal jelentse, a város területén mely iskolákban és mely épületekben működnek (utca, házszám megjelölésével), valamint azt, hogy az egyes iskoláknak mennyi az 1944—45. fűtési időnyre a tüzelőanyag szükségletük.

2. Az orosz katonai parancsnokság nagy súlyt helyez a tanulóifjúság háborítatlanságára és a tanítás nyugodtságára, ezért felkérem, hogy konkrét pánasz esetén — akár az iskolát, akár a tanuló ifjúságot illetően — jelentését azonnal tegye meg, mert a panaszokat az orosz katonai parancsnokság azonnal orvosolni fogja.

3. Nyomtatékosan közlöm tudomásulvétel és mihez tartás végett a tankerületi főigazgatósággal, hogy az orosz katonai parancsnokság Magyarországon nem akar mást teremteni, mint csak demokráciát.

4. Az orosz katonai parancsnokság megbízottja által a tanítás ellenőrzésének foganatosítása végett jelentse, hogy mely iskolákban mikor van történelemtanítás.«

Az egyes iskolák tüzelőanyag igényléséből látni lehet, hogy jóformán semmi készlettel nem rendelkeztek. A móravárosi iskola pl. 30 q fát és 150 q szenet igényelt, az alsóvárosi népiskola 750 q fát. Természetesen ezeknek az igényeknek kielégítése az akkori viszonyok között szinte lehetetlen volt, mindenesetre a minimális szükségletüket biztosították. A szovjet katonai parancsnokság segítsége nemcsak azért volt jelentős, mert igyekezett a tanítás anyagi feltételét biztosítani, hanem azért is, mert megadta a kezdő lépést az oktatás-nevelés új irányának megvalósítására, útmutatást adott a megváltozott szellemű oktató-nevelő munkára. Ennek érdekében hívta egybe 1944. november 20-án a szovjet csapatok politikai megbízottja az iskolák vezetőit, hogy számukra előadást tartson, majd utána érdeklődjön az iskolák munkája, a tanítás anyaga és módja, valamint a tanerőkkel való ellátottság iránt. Ezt a segítségnyújtást akkor tudjuk a maga értékében fel fogni, ha nem felejtkezünk el az országban még folyó hadműveletekről s arról, hogy nemcsak a felszabadulás előtt igyekezett az ellenséges propaganda valótlan híreket terjeszteni a szovjet csapatokról, hanem a még el nem foglalt területekről is tovább igyekeztek akadályozni az iskolai élet rendes kerékvágásba való terelését. Január 7-én a berlini rádió magyar

nyelvű adása »Szegedi szemtanú« címen elmondja, hogy Szegeden kihirdették a tanítás megkezdését s egy napon a szülők hiába várták haza gyermekeiket, mert mint kiderült, azokat tanítóikkal és tanáraikkal együtt marhavagonokban elhurcolták Oroszországba. Ez a hamis állítás, hogy »Oroszországba viszik a gyerekeket« még hónapok múlva is riasztásul szolgált a szülők előtt. Különösen káros volt ez a hatás azokra, akik elmenekültek a városból; az ilyen híresztelésekkel igyekeztek őket továbbra is rémületben tartani.

A tanítás megkezdésekor a községi, állami és felekezeti népiskolák 86 osztályába 3156 tanuló járt s ez a létszám az 1943—44. tanév létszámánál 20%-kal kevesebb. Pontos kimutatást készíteni az egyes iskolákba járó tanulókról nagyon nehéz azért, mert az iskolába járás nagyon szabad keretek között történt, nagyon nagy fokú volt a hiányzás. Ennek több oka volt: a rosszul fűtött termekbe a szülők nem engedték el gyermeküket, nagyméretű volt a cipő-, ruhahiány, az élelmiszerekért való sorbaállásra a szülők gyermeküket is felhasználták stb. De nehéz pontos létszámot megállapítani azért is, mert az elmenekültek folyamatos visszatérése következtében naponta változott a létszám. A tankerületi főigazgató november 20-án a szovjet katonai parancsnokság részére kimutatást kér az egyes iskoláktól a következő pontokra nézve: 1. Az iskola, intézet megnevezése; 2. jellege; 3. helye; 4. a beírt tanulók száma osztályonként és összesen; 5. hány tanuló jár fel az iskolába; 6. mi az oka a tanulók mulasztásának; 7. osztályok száma; 8. milyen állapotban van az intézet, iskola; 9. milyen tanterv szerint folyik az oktatás; 10. a tanterv csökkentve van-e és miért; 11. tankönyvek felsorolása; 12. hány tanerője volt az iskolának; 13. hány tanerője maradt vissza; 14. jelenleg hány tanerő működik; 15. az eltávozott tanerők miért hagyták el állomáshelyüket; 16. tanerők illetményére nézve mi a helyzet.

Ezekre a kérdésekre beküldött válaszok, jelentések pontos felmérését adják az iskolai munka kezdeti állapotának.

A beküldött kimutatások alapján a november 20-i helyzet a tanulók létszámát tekintve, az egyes iskoláknál a következő volt:

Az iskola neve	beiratkozott iskolába járt	
1. Aigner telepi községi iskola	71	65
2. Alsóvárosi községi iskola	349	336
3. Belvárosi községi fiú népiskola	192	192
4. Belvárosi községi leány népiskola	102	92
5. Csongrádi sugárúti és rókusi állami népisk.	604	453
6. Kecskés telepi községi népiskola	93	93
7. Klebelsberg telepi községi népiskola	36	36
8. Móravárosi községi népiskola	277	240
9. Református és evangélikus népiskolák	133	118
10. Alsóvárosi zárda népiskola	286	238
11. Újszegedi községi népiskola	72	a tanítás még nem kezdődött el
12. Újszeged-József főherceg telepi népiskola	68	62

Az iskola neve	beiratkozott iskolába járt	
13. Szilléri sugárúti és Szt. György téri közs. népisk.	530	512
14. Somogyi telepi községi népiskola	189	189
15. Új-Somogyi telepi állami népiskola	144	144
16. Orsolya-rendi rk. elemi leányiskola	72	44

A tanítás megkezdésekor nagy gondot okozott a nagyfokú tanítóhiány is. A tanítók túlnyomó többsége elhagyta a várost. Egy részük mint katona volt távol, többségük azonban elmenekült. A tanítóhiányt egyrészt az osztályok összevonásával igyekeztek megoldani, ami nem egy helyen zsúfolt — 70-es létszámú — osztályokat eredményezett, másrészt nyugdíjas tanítók jelentkeztek tanításra.

Az egyes iskolák tanítóellátottsága a következő volt a november 20-i jelentések alapján:

Az iskola neve:	tanerője mennyi működők		
	hány volt	maradt	száma
1. Aigner-telepi közs. népiskola	3	1	1
2. Alsóvárosi népiskola	19	8	10
3. Belvárosi fiúnépiskola	9	2	6
4. Belvárosi leánynépiskola	4	3	4
5. Csongrádi sugárúti népiskola	12	2	3
6. Rókusi népiskola	19	7	10
7. Kecskés-telepi népiskola	2	—	2
8. Klebelsberg-telepi népiskola	2	1	1
9. Móravárosi népiskola	10	3	7
10. Református és evangélikus népiskola	7	—	3
11. Alsóvárosi rk. elemi leányiskola	7	7	7
12. Újszegedi népiskola	5	3	3
13. József-telepi népiskola	2	1	1
14. Szilléri sugárúti és Szt. György téri népisk.	15	7	11
15. Somogyi-telepi községi népiskola	7	1	4
16. Új-Somogyi-telepi áll. népiskola	4	2	3
17. Orsolya-rendi rk. leányiskola	2	1	3

Az itthonmaradt tanítóknak nemcsak a többletmunkát kellett vállalniuk, hanem azokat a kezdeti nehézségeket is, amelyek a felszabadulást követő hónapokban előállottak. Általában illetményeiknek $\frac{1}{3}$ -át kapták meg, azt is — amíg a viszonyok nem rendeződtek — megkésve. Kivételt képeztek a községi iskolák, amelyeknek tanítóit a város a viszonyokhoz képest rendszeresen fizette.

A tanítás a régi tanterv alapján a régi tankönyvekből történt. A tantárgyak közül a tankerületi főigazgató rendelkezése alapján elhagyták a honvédelmet és a leventekiképzést. Tankönyvekben nagy hiány volt s ezen

rövid összefoglaló jegyzetek készítésével igyekeztek segíteni. Mint már említettem, a szovjet katonai parancsnokság nagy figyelemmel kíséri az iskolákban folyó tartalmi munkát is. Ennek tudható be, hogy a tankerületi főigazgató — aki különben a régi rendszer tipikus képviselője volt — a többször kifejezésre juttatott kíváncsiságával figyelembevételével készíti el december 2-án a tantestületek számára módszeres értekezletek tartására vonatkozó útmutatását. Ebben hangsúlyozza, hogy a tanítás és nevelés magyar nemzeti alapon és szellemben történik, amint ezt a szovjet katonai parancsnokság is kívánja, és az oktatás folyamán tekintettel kell lenni a demokratikus gondolkodás kialakítására. Következő körlevelében részletes útmutatást ad arra nézve, hogy az egyes tantárgyak tanításakor milyen követelményeknek kell eleget tenni. »A mai politikai átalakulásnak és a vele kapcsolatos gondolkodás módosulásának megfelelően a tanítók hivatásukhoz méltóan tanításuk és nevelésük nemzeti szellemű tartalmát úgy válasszák meg és a kiválasztott anyagot úgy csoportosítják, hogy az mindenben egyezzen a népi alapokra helyezett demokratikus államrendszer eszmei tartalmával és alkalmas legyen a legteljesebb mértékben arra, hogy már a népiskolában megvesse a szociális és demokratikus gondolkodás alapjait.« Rámutat arra, hogy Magyarország tárgyalásakor óvakodni kell feleleveníteni az irredentizmus népeket szétválasztó és a nemzetek egymásközötti megértését aláásó szövegeit. A használatban lévő régi tankönyvek ilyen irányú kitételeit feltétlenül helyre kell igazítani. »Különösen tekintetbe kell vennünk a történelem tárgyalásakor azt, hogy tankönyveink a letűnt és letűnő régi rendszer szellemében vannak írva és ezt a beállítottságukat az előző és közvetlen ráhatás erejével kell pótolni.« Felhívja a körlevél a figyelmet arra, hogy Ady Endrét meg kell szabadítani a rossz magyarság vádjától, és rá kell mutatni Ady beteljesült jövőbelátásaira. Az irodalom tanítása során a régi magyar irodalom tanítása mellett fel kell hívni a tanulók figyelmét azokra az írókra is, akiket eddig mellőztek a tanítás során, s akik a szocialista Magyarorszáért, a demokratikus eszményekért küzdöttek. Ezek az útmutatások elég nagyvonalúan körvonalazzák ugyan a tanítás követendő irányát, azonban világosan mutatják azt, hogy milyen szellemű útmutatásokkal segítették az egyelőre központi irányítás nélkül működő szegedi iskolák munkáját a felszabadító csapatok.

Ennek az új nevelési szellemnek és oktatási tartalomnak szükségességét a népiskolai tanítók is látták, hiszen a megszűnt rendszer iskolapolitikájának helytelenségét maguk érezték a legjobban, s a felszabadulás módját nyújtott számukra, hogy demokratikus szellemben neveljék a gyermekeket. Ezt bizonyítják azok a javaslatok, amelyeket a tanítók nyújtottak be 1945 januárjában a tankerületi főigazgatósághoz a demokratikus népoktatás megvalósítása érdekében. Ezek a javaslatok kézzelfoghatóan bizonyítják azt, hogy milyen sok megvalósításra váró igény, kíváncsiság élt a néppel együtt érző és dolgozó tanítóknál, amelyeknek megvalósítására most már elérkezettnek látták az időt. Az egyes javaslatokban ilyen megállapításokat olvashatunk: »A tankönyveket át kell dolgozni, illetve ki kell cserélni, hogy mindazok az adatok és szempontok, amelyek a demokrácia gondolatával és hazánk valóságos helyzetével ellenkeznek, kihagyhatók legyenek. Ezekben a tankönyvekben érvényesíteni kell azt a szabadabb szellemet és a történelmi eseményeknek azt a tárgyilagos megítélését, amely a demokrácia gondolatának és az újjá-

születő, valóságos népi eszmének megfelel.« »Az elemi iskola hetedik és nyolcadik osztálya ebben a formában, amelyben eddig volt, indokolatlan és semmi konkrét célt nem szolgál. Az alsóbb osztályokban tanított anyagnak a felhígítására és ismétlésére nincs szükség, vagy legalábbis erre nem érdemes két évet fordítani. Nagy jelentőségű lenne azonban ennek a felső két osztálynak szakismereti tartalommal való megtöltése.« »Fontos lenne az iskolának, különösen pedig a falusi iskolának szemléltető anyaggal való bőséges ellátása.« »Jó lenne, ha egységesítenék az egész ország területén a felekezeti, állami, városi, tanyai iskolák megfelelő osztályainak könyveit, mert nagyon sok kellemetlenséget okoz a különféle jellegű iskolák más-más tankönyve.« »A tanítóképzést feltétlenül főiskolai nivóra kell emelni.« »Tud-e a hivatásának élni az, aki anyagilag nem független? A 180 pengővel dotált fiatal, nős tanyai tanító iskolája inkább hasonlít a nyomortanyához, mint a kultúra végvárához.«

Lehetne még tovább sorolni a tanítók által felvetett javaslatokat. Azonban a felsorolt példák is meggyőzően mutatják azt, hogy mindazok a későbbi intézkedések, amelyeket a közoktatás területén megvalósítottak, valóban a nép kíváncsiainak megfelelően történtek, és nagy lépést jelentettek előre a nép magasabb kulturális szintjének elérése terén.

A tanárok és tanítók demokratikus gondolkodásának átalakítására, a nevelés és oktatás időszerű kérdéseinek megvitatására alkalmas volt a tanárok és tanítók Szegeden alakult szakszervezete. 1944 decemberében már előadássorozatot rendezett »Iskola és demokrácia«, »A múlt hibái és a jövő feladatai a tanítás terén« címekkel.

Az ország teljes felszabadulása után egyre határozottabb a demokratikus nevelés hatékonyabb tételének követelése, a magyar közoktatás reformjának megvalósítása. 1945 áprilisában a budapesti Nemzeti Bizottság a közoktatás reformját sürgeti. Bírálat hangzik el a Nemzeti Bizottság részéről a közoktatásügyi miniszterről, amiért az igazoltatások a tantestületekben még nem történtek meg. Követelik, hogy haladéktalanul távolítsák el helyükről azokat a tanárokat és tanítókat, akik a régi rendszer kiszolgálói voltak. Sürgeti a Nemzeti Bizottság a Közoktatási Tanács felállítását és a magyar közoktatásügy reformjának kidolgozását. Hirdessenek pályázatot demokratikus szellemű könyvek írására és ezek elkészítéséig sokszorosított jegyzeteket és utasításokat bocsássonak a tanárok és tanítók rendelkezésére. Hozzá kell kezdeni a tanító- és tanárképzés reformjának előkészítéséhez is.

A Nemzeti Bizottságnak ezek a követelései Szegeden élénk visszhangot és hasznos javaslatokat váltottak ki. A szegedi tanárok és tanítók szakszervezete az iskolareform kérdését júniustól kezdve több alkalommal vitatta meg. A Délmagyarország ezekről a vitákról részletes tájékoztatást közöl és egyben határozottan állást foglal a szükséges reformok megvalósítása mellett, amit egyesek akadályozni igyekeztek. Június 3-i számában a következő megjegyzést fűzi a vita első részéhez: »A vita során sajnos a felszólalók egy része részletkérdésekbe tévedt, úgy, hogy a kérdések tisztázásáig nem tudtak eljutni. A tanárok egy része fél a radikális megoldástól, viszont a fiatalok már sokkal céltudatosabbak s jobban látják, hogy a döntő szó itt is csak a népé lehet, azaz, olyan reform kell, amely kizárja minden reakciós osztályszellem érvényesülését s amely a legkisebb falura is érvényes.« Közli, hogy a leg-

közelebbi ülésen a viták lezárása után szavazásra kerül a sor s helyes lenne, ha a tanárok, tanítók és az ifjúság is minél nagyobb számban jelennének meg. Mintegy a szavazás helyes eredményének kialakításához kíván hozzájárulni azzal, hogy az évvégi vizsgák során szerzett tapasztalatokat elemezve rámutat, hogy a népiskolák felsőtagozata úgy tűnik, mint egy idejét múlt része a népiskolának, vagy mint a továbbtanulástól elzárt tanulók szükségiskolája. Jól tudják ezt a szülők is és mégis nagy számban íratják be ide gyermeküket, mert ez az egyetlen ingyenes iskola, s mert ebben van csak hely mindenki számára. A cikk azzal zárul, hogy követeli az iskolák átszervezését úgy, hogy a nép igazi, a legszélesebb lehetőségeket és tudást nyújtó iskolája legyen.

A tanárok, tanítók szakszervezetében lezajlott vita és szavazás azonban nem hozta meg azt az eredményt, amit a fejlődés megkívánt volna. A vita során 3 terv, javaslat merült fel. Az első javaslat nem kívánt változtatni az iskolarendszeren. Eszerint megmaradt volna falun a VIII. osztályos népiskola, városokban, nagyobb helyeken azonban már a felső tagozatot az ingyenes és kötelező gimnáziumi alsó tagozat helyettesítené. Könnyíteni kívánta volna ez a tervezet az egyik iskolatípusból a másikba való átlépést. A második terv a polgári iskolai tanárok terve volt, akik a polgári és gimnázium egybeolvasztásával egységes középiskolát kívántak.

A harmadik terv ezekkel szemben a VIII. osztályos, általánosan kötelező és ingyenes népiskolát követelte, olyan népiskolát, amelynek felső tagozata szakrendszerű oktatással — a tantárgyak, tanítási módszer — kellő reformjával egyenlő lehetőségeket teremtet a nép gyermekeinek is a középiskolákba, egyetemekre jutásához. Falun és városban egyaránt ez a nyolcosztályú népiskola adná meg az alapot ahhoz, hogy 14 éves korban, amikor már a kiválasztás is jobban lehetséges közvetlenül gimnáziumba vagy szakiskolába léphessen a tanuló.

Ezek a javaslatok hangzanak el. A viták után kerül sor a szavazásra, amelynek eredménye:

az első terv kapott 31 szavazatot,

a második terv 1 szavazatot,

a harmadik terv 23 szavazatot.

A szavazástól 13 egyén tartózkodott.

A Délmagyarország határozottan foglal állást a harmadik terv mellett. Rámutat arra, hogy jöllehet nem a szegedi tanárok és tanítók döntése teremti meg az új iskolareformot, de állásfoglalása, aktív részvétele ma mégis figyelem tárgya lehet. Két kérdést tesz fel: 1. Vajon az eddigi iskolatípusok fenntartását kívánják-e, vagy a tanári címet féltik? 2. Ha falun is középiskolát akarnak, miért nem merik ezt a lehetőséget általánossá tenni és miért akarják a középiskola mellett tovább is fenntartani a népiskola eddigi értelemben vett nyolc osztályát? A szavazás után ugyanis a szakszervezet elnöke kiegészítő javaslatot tesz: hogyha már a szakszervezet többsége az első terv mellett döntött, vegyék bele a jegyzőkönyvbe azt is, hogy minden faluban létesíteni kell gimnáziumot. A gyűlés ezt egyhangúlag elfogadta, csupán a tervezet benyújtója tiltakozott azzal, hogy ez pedig lehetetlen.

Ehhez tartozik az, hogy az egyik tanító a Délmagyarországhoz írt levélben rámutat arra, hogy a tanítók későn hallottak a vitáról és a szakszer-

vezet vezetőségében kevés tanító van. Ez az aránytalan összetétel eredményezte a szavazás végső megoszlását. Hivatkozik arra, hogy a tanítók már decemberben a harmadikhoz hasonló javaslatot terjesztettek be a főigazgatósághoz.

A szakszervezetben megrendezett vita rávilágít arra, hogy azoknak, akik haladni kívánnak, meg kell küzdeni a fejlődést gátló erőkkel is.

Az iskolareform megvalósítása azonban nem ezekre volt bízva. Június 29-én a Délmagyarország már tájékoztatást ad arról, hogy készül az egységes 8 osztályú népiskola terve, amelynek bevezetésével rövidesen megszűnik a magyar gyermekek kasztokba különítése. Az iskolaszervezet átalakítására vonatkozó rendelettervezet 1945 júliusában kerül a Minisztertanács elé és 1945 augusztus 16-án jelenik meg az általános iskolák megszervezéséről szóló rendelet.

Az 1944—45. tanév végére valamennyi szegedi népiskola megkezdí működését. Kivételt képez az izraelita népiskola, amelyik tanulók hiányában csak 1945—46. tanévben tudja elkezdeni a tanítást.

Az 1944—45. tanév végén működő népiskolák neve és helye:

Az iskola neve:	jellege:	székhelye:	eredeti székhelye:
1. Aigner-telepi népiskola	községi	Aigner-telep	Aigner-telep
2. Alsóvárosi népiskola	„	Siketnémák Intézete Bécsi körút 36—40.	Földműves u. 4. lebombázva
3. Belvárosi fiúnépiskola	„	Katolikus Ház (Dugonics tér)	Jókai u. 2. katonai célokra lefoglalva
4. Belvárosi leánynépiskola	„	Szt. Erzsébet leány- gimn. Tömörkény u.	Mérei u. lefoglalva
5. Csongrádi sugárúti népiskola	„	Csongrádi sgt. 17.	saját épület
6. József főherceg telepi népiskola	„	Csiki u. 14.	saját épület
7. Kecskés-telepi népiskola	„	Újvidéki utca 6.	saját épület
8. Klebelsberg-telepi népiskola	„	Zentai utca 13.	saját épület
9. Móravárosi népiskola	„	Móravárosi Népház Kálváéria sor 15.	Zoltán u. 14. tanításra alkal- matlan állapotban van

Az iskola neve:	jellege:	székhelye:	eredeti székhelye:
10. Somogyi-telepi népiskola	„	Somogyi-telep VI. u. 254.	saját épület
11. Szent György téri népiskola	„	Szilléri sugárút 12.	katonai célokra lefoglalva Szt. György tér 24.
12. Szilléri sugárúti népiskola	„	Szilléri sugárút 12.	saját épület
13. Újszegedi népiskola	„	Alsókikötő sor 9.	saját épület
14. Rókusi népiskola	állami	Csongrádi sgt. 17.	Kossuth L. sgt. lefoglalva
15. Somogyi-telepi népiskola	„	Új-Somogyi-telep	saját épület
16. Orosolya-rendi leányiskola	r. k.	Kálvária u. 4.	saját épület
17. Alsóvárosi zárda népiskola	r. k.	Szentháromság u. 64.	saját épület
18. Somogyi-telepi zárda népiskola	r. k.	Somogyi-telep	saját épület
19. Református és evangélikus népiskola (tanerőhiány miatt összevonva)		Fodor u. 7.	saját épület

Az általános iskola megteremtése az első évben inkább politikai, elvi szempontból volt jelentős, hiszen gyakorlati létrehozása, megszervezése, mint önálló iskolatípus, csak 1946—47. tanévben kezdődik meg komolyabb formában. A végrehajtási utasításnak néhány rendelkezésében — amelyekkel különben a kezdeti nehézség áthidalására törekedtek — a széles néprétegek nem ismerték fel azonnal az általános iskola sajátos jellegét, döntő különbségét az eddigi iskolatípusokkal szemben. Ugyanakkor azok, akik megértették az általános iskolák jelentőségét, a maguk haszna és érdeke szempontjából nyúltak az általános iskolák megszervezésének kérdéséhez. Így pl. az a megállapítás, hogy a tanulók számára a köz érdekeinek szemmeltartásával a lehetőség szerint biztosítani kell azt a jogot, hogy szabadon választhassák meg azt az V. osztályt, amelyben tanulmányaikat folytatni kívánják, valamint az a rendelkezés, hogy az 1945-ben megnyíló V. osztály elhelyezés és igazgatás tekintetében átmenetileg megmarad a népiskola, a polgári iskola, illetőleg a gimnázium keretében, lehetőséget adott arra, hogy az általános iskoláktól

idegenkedő, magasabb szintű oktatást kívánó szülők gyermekeiket csak látólag iratják be az általános iskola V. osztályába, tulajdonképpen a gimnázium, illetve a polgári iskola I. osztályába járatják. Ehhez az átmeneti szervezési nehézséghez járult az is, hogy sem a tanterv, sem a tankönyvek nem szolgálták az új iskolatípus pontos tartalmi anyagának körvonalazását. S ha mindehhez hozzávesszük, hogy a szervezés munkája is közvetlenül a tanév megkezdése előtt indul meg, akkor megérthetjük, hogy különösen azok a szülők, akik gyermeküket jobban szerették volna a »régi« »nívós« polgári iskolába, illetve gimnáziumba járatni, idegenkedéssel fogadták az új iskolatípust. A szervezés munkája is nemcsak későn, de elég határozatlanul is indult meg, s emögött a határozatlanság mögött néha a megvalósítás tudatos akadályozása is rejtőzött. Mindezek a vonások a szegedi általános iskolák első, 1945. évi szervezésében is megmutatkoztak.

A tankerületi főigazgató 1945. augusztus 30-ra hívja össze a szegedi közép-, középfokú és népiskolák igazgatóit. Az értekezlet tárgya: az iskola-reform ismertetése és az ezzel kapcsolatos esetleg felmerült problémák megvitatása. Az értekezletet megnyitó beszédében kiemeli az előadó, hogy szükség volt az értekezlet összehívására, mert a rendelet felvet olyan kérdéseket, amelyeket közös megbeszélés alapján lehet megtárgyalni s így biztosítva lesz az egyöntetűség. Ez az első alkalom — emeli ki —, hogy a népiskola és valamennyi iskola együtt fog működni és annak a reményének ad kifejezést, hogy most közelebb kerülnek egymáshoz az intézetek és kartársak, és ez az együttműködés egymás megértésével harmonikus és szívélyes lesz. Amint látjuk, a bevezető, megnyitó beszéd sem a lényeges kérdés körül forog. Ezután következik a rendeletek ismertetése. Ennek megtörténte után határozat születik, hogy másnap az igazgatók újra összejönnek annak megbeszélésére, hogy Szegeden hány általános iskolai V. osztály nyílik meg az 1945—46. tanévben, hol lesz ezeknek az iskoláknak a székhelye és kik tanítják az egyes tantárgyakat. Majd a hozzászólások következnek. Lényegtelen mellékes problémákat vetnek fel s az egész megbeszélés során egyetlen szó nem hangzik el az új iskolatípus jelentőségéről. Ilyen kérdéseket vetnek fel: mennyi tandíjat kell fizetni, mert lényeges különbséget látnak a tandíj összegében. Amíg a tanulóknak az V. általános iskolai osztály elvégzésére a népiskolában csak 2 P beíratási díjat kell fizetni, addig a polgáriban és gimnáziumban már lényeges összegű tandíjat is. Megvitatásra kerül, hogy taníthat-e angol nyelvet az, akinek nincs rá képesítése, csak latin tanításra? Felmerül a kérdés, hogy a szabadon választható tárgyak buktató tantárgyak-e vagy sem? Itt kell megjegyezni, hogy a szabadon választható tárgyak bevezetése az általános iskolákba rendkívüli mértékben megnehezítette a különben is sok problémával küszködő általános iskolák szervezését, nemcsak 1945-ben, de még 1946-ban is. Másrészt a szabadon választható tárgyak megválasztása lehetőséget adott arra, hogy az újonnan szervezett általános iskola ne sokban különbözzék attól a régi iskolatípustól, amelyiknek keretében megszervezték. A gimnáziumban megnyílt általános iskola V. osztályába járó gyermekek szülei a latin nyelvet, az ipari, illetve a háztartási gyakorlatokat, míg a polgári iskolában megnyílt általános iskolások szülei a német nyelvet, a kézimunkát, illetve háztartási gyakorlatokat, a népiskolába járók szülei pedig a mezőgazdasági gyakorlatokat választották döntő többségükben. Ez-

zel lehetőség teremődött a régi iskolai keretek továbbélésére, a választóvonalak vékonyult formában való megmaradására. Mindezt azért volt szükséges elmondani, mert az értekezleten az iskolák igazgatói aggályuknak adtak kifejezést, hogy hogyan tudják majd kiegészíteni, illetve összhangba hozni a tanulók kívánságait. Úgy határoznak, hogy a szülőkkel való együttes megbeszéléseken fogják ezt a kérdést eldönteni. A szülők döntése pedig az előbb fent vázolt képet mutatta, valószínűleg azért is, mert a szülők figyelembe vették az illető iskola által adható lehetőségeket.

1945. augusztus 31-én az igazgatók együttes ülése megbeszéli, hogy hol nyitható meg az általános iskola V. osztálya. A megbeszélés eredménye azt mutatja, hogy a gimnáziumok és polgári iskolák az ott megnyíló általános iskola V. osztályát továbbra is mint I. osztályt kezelik, s mivel ezeknek az osztályoknak létszáma biztosítva van a már említett okok miatt, külön szervezési munkára nincsen szükség. Az általános iskola V. osztályának megszervezése csak a népiskolákban jelent gondot az oda beiskolázott tanulók csekély létszáma miatt s ez összefüggésben van a népiskolák nagy többségének periférikus elhelyezésével, ami viszont a munkásság és parasztság szociális elhelyezkedését mutatja. Az elfogadott határozat értelmében az 1945—46. tanévben a következő népiskolákban nyílik meg az általános iskola V. osztálya:

1. Az alsóvárosi r. k. zárdaiskolában a polgári iskola és gimnázium megnyitja az általános iskola V. osztályát, a népiskolai tagozatban azonban a kis létszám miatt nem nyitják meg. Ezek a tanulók az alsóvárosi népiskolában megnyílt osztályba mennek.
2. Orsolya-rendi zárdában csak az alsó tagozat fog a jövőben is működni.
3. A móravárosi községi népiskolában előreláthatóan megnyitható az V. osztály.
4. A Somogyi-telepen a három népiskola (állami, községi, zárdai) tanulóiból alakul meg az általános iskola V. osztálya a községi népiskolában.
5. A református és evangélikus népiskolák tanulóiból együtt alakítják meg az V. osztályt a református iskolában.
6. A Szilléri sugárúti községi népiskolában megalakul az V. osztály.
7. A Csongrádi sugárúti községi népiskolában megalakult az V. osztály.
8. A rókusai áll. népiskolában megalakul az V. osztály.
9. A belvárosi fiú és a belvárosi leány iskolákban, miután a növendékek eddig is a gimnáziumba mentek, az általános iskola V. osztálya nem nyílik meg.

A szegedi általános iskolák szervezési kérdéseire különösen éles fényt vet az a széles körben visszhangot kiváltó észrevétel, amelyik az egyik budapesti napilap 1945. november hó 13-i számában »Paraszt, ne járj iskolába« címen jelent meg s a napilap munkatársának délvidéki, pontosabban szegedi riportját tartalmazza. A cikk lényege a következő: megállapítja a cikkíró, hogy az iskolaügyek megszervezésére alig történt valami. Ez a körülmény már most szembetűnő, ha végigtekintünk a minden irányítás nélkül tengő-lengő népiskolákon. »Csak a név változott«, »Visszacsinálják az iskolareformot«, »Eltörlik az általános iskolákat« idézi a cikkíró az elterjedt híreszteléseket. Megállapítja, hogy csak az iskola elnevezése változott meg, csak ez felel meg a követelményeknek, mert a gyakorlatban egészen más a helyzet.

A gimnáziumokban úgy-ahogy a régi oktatás folyik, míg a népiskolákban egyszerűen nem tudják, mit csináljanak. Se könyv, se tanterv s gyakran megfelelő tanerő sincs. Az általános iskolák munkáját nagyon megnehezítik a rémhírek, amelyek ennek az iskolának értékét a továbbtanulás szempontjából alacsonyabbnak mondják a többi iskola (polgári, gimnázium) elvégzésénél. »Visszaállítják a régi tantervet«, »Csak az kaphat gimnáziumi vég bizonyítványt, aki a gimnázium épületében hallgatja az általános iskolai előadásokat«, »aki általános népiskolába jár, annak csak népiskolai végzettsége lesz«. A megfélemlített szülők ilyen körülmények között, ha egyetlen mód van, gimnázium vagy polgári iskola épületébe íratják a gyermeküket. Ez idézte elő azt — állapítja meg a cikkíró —, hogy a gimnázium általános iskolai osztályába 70—80 tanuló jár, míg a régi népiskolába csak 10—12 szegény gyerek. Még súlyosabb a helyzet a parasztfiúság szempontjából: nehéz bejutnia a gimnázium általános iskolájának V. osztályába, mert azzal utasítják el, hogy betelt a létszám s elsősorban azokat veszik fel, akik az előző éveket is abban az iskolában végezték. Rámutat a cikkíró arra, hogy a szegedi tankerületben nem történt semmi az iskolareformmal kapcsolatban, ami megakadályozná az egyes iskolák közti megkülönböztetés megszűnését. A földreform megtörtént, fejeződik be a cikk, az őszi munkálatok is befejezéshez közelednek. Most ideje lenne előtérbe helyezni a kulturális kérdéseket, elsősorban az iskola és a tanulóifjúság problémáját.

Mivel a minisztérium november 16-án postafordultával jelentést kér a főigazgatótól, a főigazgató jelentéstételre szólítja fel azoknak a gimnáziumoknak igazgatóit, ahol általános iskola V. osztálya működik. Az igazgatók felháborodottan utasítják vissza az alaptalannak felfogott vádakat. A válaszokat olvasva meglepetve vehetjük észre, hogy az egész cikk lényegét, mondani valóját vagy nem akarták, vagy nem tudták megérteni. A lényeges kérdéseket mellékes dolgokkal boncolgatva kerülük ki. A védekezésben azonban tagadhatatlanul csendül ki a tények igazsága. Az egyik érintett gimnázium igazgatójának kérdésre adott válaszában »Észrevétel« alatt a következőkben tárja fel a tényeket: a szülők legnagyobb része még az előző iskolai év végén eldöntötte, hogy fiát hova és miért íratja be. Amikor az új lehetőségeknek híre megérkezett, már a tanári kar is megszervezte a régi iskolát, a szülők pedig teljesen arra rendezkedtek be. A szülői értekezleten az igazgató és tanári testület tagjai minden rábeszélő képességüket latba vetették, hogy a szülők az általános iskola eszmekörét szolgáló változtatásokra hajlandók legyenek és fiukkal választassák az ipari gyakorlatokat. A mezőgazdasági gyakorlatokat még a parasztfiúk szülei sem választották, még nyomatékos rábeszélésre sem. Mindezek alapján a cikket alaptalannak tartja, amely a helyzet kellő nem ismeréséből született meg, és egyáltalán nem szolgálja a mezőgazdasági dolgozók érdekeit.

Nem szólva arról, hogy a cikk fel sem vetette a szabadon választható tárgyak kérdését, s a védekezés teljesen logikátlanul erre a területre kanyarodik el, ez a védekezés lényegében beismeri, hogy a cikkírónak igaza van, és nagyon is jól ismerte a helyzetet. Az iskola nem sokat tett annak érdekében, hogy az általános iskolát megkedveltesse a szülőkkel, és szervezési kérdésekben sem sokat tett, s a szülők körében tapasztalható volt mindaz, amiről a cikkíró beszélt.

A másik gimnázium tanári testülete felháborodottan állapítja meg a cikk rosszhindulatát, tanárellenes magatartását. Azt igyekszik kimutatni, hogy a cikkíró ellentmond önmagának: az egyik helyen azt írja, hogy a gimnáziumokban megnyílt általános iskolai osztályokba 70—80 tanuló jár, később pedig arról ír, hogy »nincs helye a parasztyereknek a gimnáziumban«. Felháborodásukban nem veszik észre, hogy a két megállapítás nem mond ellent egymásnak, hiszen a létszám nagysága nincs összefüggésben az egyes osztályok szociális összetételével.

A tanfelügyelő jelentése is igyekszik elkendőzni a valóságot. Jelentésében azzal védekezik, hogy a rendeletről eltérően ott is megszervezték az általános iskolát a szülők kérésére, ahol nem volt meg a szükséges 40-es létszám, hanem csak 25—35. Arra már nem tér ki, hogy ennek a kevés létszámnak mi az oka és ebben mennyire játszik szerepet a polgári iskolák, gimnáziumok elszívó hatása.

Még érdekesebb a főigazgatónak a VKM-hez küldött jelentése. A cikkíró állításainak cáfolása mellett beismeri: »a gimnáziumokhoz közelebb fekvő népiskolákban valóban kisebb a létszám, de Szeged-Rókuson, Alsóvároson« stb. megszervezték az általános iskolát. A főigazgatói jelentésből kiderül tehát, hogy a lényeg igaz: Végül megjegyzi a főigazgatói jelentés: »Az egyébként eléggé zavaros cikkből nehéz megállapítani, hogy mi is fáj voltaképpen a cikkírónak.« A tankerületi főigazgatónak mindenesetre illett volna megállapítani.

Az egész vita s különösen a cikk igazolásául elég megvizsgálni a statisztikai adatokat, amelyek igazolják a felmerült vádakát. Ebből a célból össze kell hasonlítani a szegedi általános iskolák V. osztályának, illetve a gimnáziumok, polgári iskolák I. (tulajdonképpen az 1945-ben szervezett általános iskola V. osztályának) létszámát és szociális összetételét.

Az adatok az 1946. június 30-i állapotot, tehát a tanév végének állapotát mutatják.

A népiskolák (általános iskolák) V. osztályába járt:

Az iskola neve:	fiú	leány
1. Alsóvárosi	35	13
2. Belvárosi fiú	—	—
3. Belvárosi leány	—	—
4. Csongrádi sugárúti	26	15
5. Móravárosi	15	11
6. Somogyi-telepi	16	8
7. Szilléri sugárúti	14	13
8. Rókusi	23	11
9. Református és evangélikus	—	13

Ezzel szemben a gimnáziumokban és polgári iskolákban megszervezett általános iskolák V. osztályának létszáma:

Az iskola neve:	fiú	leány	
1. Klauzál Gábor gimnázium	77	—	(két párhuzamos V. osztály)
2. R. k. Dugonics András gimnázium	126	—	(három párhuzamos V. osztály)
3. Szent Erzsébet leánygimnázium	—	83	(két párhuzamos V. osztály)
4. Baross Gábor gimnázium	34	—	
5. Dugonics utcai polgári leányiskola	—	91	(két párhuzamos V. osztály)
6. Madách utcai polgári fiúiskola	98	—	(három párhuzamos V. osztály)
7. Margit utcai polgári leányiskola	—	79	(két párhuzamos V. osztály)
8. R. k. zárdai leánygimnázium	—	64	(két párhuzamos V. osztály)
9. Szent Imre herceg polgári fiúiskola	64	—	(két párhuzamos V. osztály)

Szociális összetétel szempontjából elegendő két gimnázium V. osztályának helyzetét megvizsgálni.

A Klauzál gimnázium 77 tanulójaiból 18 a parasztszármazású, a Dugonics András gimnázium 126 tanulójaiból 24 a parasztszármazású. Ezzel szemben a népi iskolákban szervezett általános iskolai V. osztályának tanulói túlnyomó többségükben munkás- és parasztszármazásúak.

Mindezt azért tartottam szükségesnek ilyen részletesen tárgyalni, mert jóllehet 1945—46-ban még nem került olyan határozott formában felszínre az iskolai szociális helyzet megjavításának kérdése, mint az a következő években szükségszerűen felmerül, a fentebb tárgyalt kérdést úgy lehet tekinteni, mint a szociális összetételért folyó harc korai megnyilatkozását. Másrészt az e kérdés körül kialakult vita betekintést nyújthat azokba a problémákba, amelyekkel a kialakuló általános iskolának meg kellett küzdenie.

Az általános iskola első éve tehát elég viszontagságos körülmények között indult meg. Nagyobb gondot nem is fordítottak reá. A tanfelügyelő szokásos jelentései a Közigazgatási Bizottságban egy kivételtől eltekintve sem a szervezési munkáról nem tesznek említést, sem az ott folyó munkát nem érintik. Az áprilisi jelentésben arról számol be, hogy a tanfelügyelői hivatal megkezdte az általános iskolák látogatását s ezek alapján megállapítható, hogy az új iskolatípus mind a nevelés, mind az oktatás szempontjából beváltotta a hozzáfűzött reményeket. Ez a megállapítás is a külterületi általános iskolákra vonatkozik, mert, mint kifejezésre juttatja, ennek az iskolatípusnak szükségességét igazolja az, hogy a külterületen szervezett általános iskolát 4—5 km távolságból is felkeresik a tanulók, és azt a legnehezebb körülmények között is szorgalmasan látogatják. Az ezekben az iskolákban elért tanulmányi eredmény semmivel sem marad el a városi iskolákban elért eredményektől.

Különösebb visszhangja az általános iskolák működésének Szegeden nem volt, a sajtó is keveset foglalkozott vele.

Az iskolákban folyó oktatómunkát nehezítette, hogy a megjelent új tankönyvek rendkívül drágák voltak. 1945 novemberében már az alapár 400-szorosa volt a tankönyvek ára. A könyvek drágasága ellen széleskörű megmozdulás jelentkezik Szegeden is. 1945 szeptemberében a városházán a népiskolák (általános iskola) és középiskolák tanulóinak szülei értekezletre gyűltek össze az iskolák tanáraival, tanítóival együtt. A szülők a tankönyvek; füzetek és iskolaszerek magas ára miatt panaszkodtak, s rámutattak arra, hogy a munkások és tisztviselők számára ezeknek az ára egyenesen megfizethetetlen. A gyűlés határozatot fogad el, hogy ebben a kérdésben a kultuszminiszterhez fordulnak. A helyzeten való segítség érdekében az MKP szegedi szervezete 3 éves várospolitikai programjába veszi fel azt, hogy a városnak azonnal segítenie kell a szellemi és fizikai dolgozók gyermekeit olcsó tankönyvvel és füzetekkel.

A demokratikus nevelés érdekében határozott igény és követelés jelentkezik a tanítók világnézetének, politikai állásfoglalásának fejlesztéséért. 1945. október 18-án az MKP szegedi szervezete átiratot intéz a tankerületi főigazgatósághoz, amelyben kifejezésre juttatja, hogy nagy megdöbbenéssel tapasztalja a tankerület tanítói és tanári testületében folyó intenzív fasiszta propagandát. Rámutat az átirat arra, hogy a demokratikus magyar átformálódás nevelés kérdése. Ha a nevelők fasiszták, reakcióso, jobboldali gondolkodásúak, akkor Magyarország ismét pusztulásra van ítélve. Ezt pedig mi nem akarjuk, állapítja meg a levél. Ennek érdekében kéri a főigazgatót arra, hogy segítse az MKP munkáját a helyzet megjavítása érdekében. A főigazgató különböző kibúvókat keres és minden igyekezete az, hogy elkerülje a helyzet alapos kivizsgálást, az intézkedések megtételét.

Az iskolák államosításáért folyó harcnak, pontosabban az iskolák állami tulajdonba vétele elleni mozgalomnak megnyilatkozását lehetett tapasztalni Szegeden. 1946. május 24-én az alsóvárosi zárdában szülői értekezleten került sor a felekezeti iskolák védelme céljából a munkáspártok elleni lázításra. A katolikus iskolák igazgatósága a felekezeti iskolák államosítása elleni tiltakozásra szólította fel a megjelent szülőket. A gyűlésen ilyen jellegű hozzászólások voltak: »Aki az iskolákhoz nyúl, az az egyházhoz nyúl«, »az erkölcs egyetlen biztosítóka a felekezeti iskola«.

Az 1945—46-os tanévben tovább folyik az iskolák rendbehozásának munkája. 1945 szeptemberében a szülők sürgetésére rendbehozzák a belvárosi iskolát, s ez lehetővé teszi, hogy a gyermekek délelőtt járjanak iskolába. 1946 májusában a rókusi MKP-szervezet akciójának eredményeként a rókusi iskolát visszaadták rendeltetésének. Ezzel megszűnt az a helyzet, hogy a rókusi népiskolai tanulók a távol eső Szilléri sugárúti iskolába járjanak.

Az 1945—46-os tanévben a népiskolák tanulóinak száma 4396 volt. Ebből az újonnan szervezett általános iskola V. osztályába járt:

a népiskolákban szervezett általános iskolák	
V. osztályába	213,
a polgári iskolák és gimnáziumok V. osztályába	766,
összesen:	979 tanuló.

A szegedi általános iskolák fejlődésében is döntő fordulatot a VKM 70 000/1946. sz. rendelete hoz. Ennek alapján indul meg a munka Szegeden 1946 július—augusztusában. A rendelet pozitívuma az 1945-ös rendelkezéssel szemben az, hogy komoly elemzéssel mutat rá az általános iskola hivatására, megkülönböztető helyére az iskolatípusok között, történelmi jelentőségére. Döntő volt a rendelkezésnek az a megállapítása is, hogy az általános iskolát elkülöníti a polgári iskolától és gimnáziumtól s így megadja a lehetőséget az önálló iskolatípus kialakulásához.

Az 1946—47-es tanév megkezdését nagyon komoly tervezési, szervezési munka előzi meg. Most nyúlnak hozzá először komoly formában az általános iskolák megteremtéséhez. Több tervezet készül arra vonatkozóan, hogy milyen szervezési keretben történjék meg az önálló általános iskola működése. Szegeden a szervezési munka a tankerületi főigazgató július 29-én tartott értekezletével kezdődik, ahol az összegyűlt igazgatók feladata az alapos és részletes tájékozódás és az önálló általános iskola épületének biztosítására vonatkozó javaslatok elkészítése volt. Ezt a megbeszélést követte az egyes iskolák rendkívüli tantestületi értekezlete, amelynek feladata volt az önálló, külön épületben elhelyezett általános iskola nevelői karára vonatkozó személyi javaslatok elkészítése, annak megállapítása, hogy személy szerint kik azok a polgári iskolai és gimnáziumi tanárok, akik önként vállalkoznak az általános iskola V., VI. osztályában való szakrendszerű tanításra, és kik azok a tanítók, akik kedvüknek, képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelő tantárgyat taníttatának az V—VI. osztályban. Az ezután következő igazgatói értekezleten ki kellett dolgozni a szervezési tervet, amelynek tartalmaznia kellett:

- a) az önálló általános iskola épületének, helyiségeinek, felszerelésének megnevezését,
- b) az általános iskola I—VI. osztályainak óratervét a megfelelő tantárgy-felosztással a tantestület személyeinek megnevezésével,
- c) az egyes osztályok tanulóinak létszámát, törekedve a tanulók arányos elosztására.

Kiemelik a szervezés során, hogy kívánatos az önálló általános iskola szellemi, tanulmányi színvonalának egységét azzal is biztosítani, hogy népi iskolai tanítók, polgári iskolai és gimnáziumi tanárok elosztása a nevelői karban arányos, egyenletes és a tanulmányi, nevelési érdeknek egyaránt megfelelő legyen.

Az egyes iskolák július 30-án tartják meg rendkívüli értekezletüket. A nevelőtestületek nagy örömmel fogadják az általános iskolák továbbfejlesztésére vonatkozó határozatot és lelkesen fognak hozzá megvalósításához. Különösen a népiskolák tantestületei mutatnak nagy aktivitást ezen a téren. A gimnáziumok és polgári iskolák, amellet, hogy örömmel üdvözlik az általános iskolák szervezését, aggályokat vetnek fel a szervezés ütemét, az általános iskola által nyújtott színvonalat tekintve. Nívócsökkentéstől fél pl. az egyik felszólaló és éppen ezért 8—10 éves tervet javasol az általános iskola megvalósítására. A felszólaló egy-két észrevétele valóban figyelmet érdemel — tantermek hiánya, kellő számú szaktanár hiánya —, azonban ezek miatt az általános iskola megvalósítását hosszú évekre kitolni alapvetően helytelen lett volna. Ebben az esetben is a tantestület helyesen foglal állást, amennyi-

ben megállapítja, hogy az értekezlet feladata a miniszteri rendelet végrehajtása, amit nem lehet megváltoztatni. Olyan törekvések is mutatkoznak, hogy az általános iskolát továbbra is a gimnázium és polgári iskola keretében igyekeznek megtartani. A gimnáziumi és polgári iskolai tanárok túlnyomó többségükben jelentkeznek általános iskolában való tanításra, azzal a feltétellel, ha a gimnáziumban és polgári iskolában továbbra is taníthatnak.

A tantestületekben folyó alapos megvitatás, tantárgyfelosztás megbeszélése után az 1946. augusztus 2-án megtartott iskolaközi értekezleten — amelyen részt vettek: a népiskolák, polgári iskolák, gimnáziumok igazgatói, a tanfelügyelőség és a tankerületi főigazgatóság tisztviselői, valamint a Pedagógus Szakszervezet szegedi csoportjának képviselői —, határozatot hoznak 24 általános iskola megszervezéséről. Megbízják a tervezett általános iskolák igazgatóit, hogy a közelben levő polgári iskolák és gimnáziumok igazgatóinak bevonásával készítsék el iskolájuk I—VI. osztályának várható benépesülését úgy, hogy minden általános iskola egy-egy osztállyal működjön. Párhuzamos osztályok létesítését ellenzi a tanfelügyelőség. Ugyanakkor ki kellett dolgozni a személy szerinti tanerőszükségletet is az iskola, valamint az új tanterv követelményeinek megfelelően. A szabadon választható tárgyakat az iskola körzetében lakó szülők főfoglalkozásának figyelembevételével kellett megválasztani.

A szervezési terv többszöri átdolgozása után alakul ki a megszervezendő 25 általános iskola, amelyek az 1946—47. tanévben kezdenek működni. Ha azonban azokat az iskolákat is külön általános iskolának tekintenénk, amelyek I—IV. osztállyal dolgoznak, akkor 30 általános iskolával kellene számolnunk. Ez az öt iskola azonban kezdetben mint fiókiskola működött közös igazgatással az anyaiskolával. Ezért lehet csak 25 általános iskolát számba venni. A fejlődés során azonban ezek az iskolák is kiépítik felső osztályaikat is, és ezzel lényegében növekedett az általános iskolák száma. Ez azért volt jelentős, mert az említett öt iskola a város legkülső részén helyezkedik el, önállóvá fejlődésük tehát lényegesen javította a munkás-paraszti gyermekek tanulási lehetőségét. Érdemes megemlíteni, hogy a szervezési tervben kezdetben négy, majd öt s végül hét állami általános iskola szerepelt. Az általános állami iskolák számának növekedésében nagy szerepe volt a Pedagógus Szakszervezet szegedi csoportjának. A tankerületi főigazgatóság ugyanis az elkészített tervezetet betekintés céljából megküldi a szakszervezet vezetőségének. A vezetőség a szervezési tervvel általában egyetért, egy lényeges dologra azonban felhívja a főigazgató figyelmét. Igaz, — hangsúlyozza az észrevétel —, hogy a rendelet szerint sem a gimnáziumok, sem a polgári iskolák nem szervezhetnek általános iskolát, azonban az állami általános iskolák szaporítása érdekében javasolja azt, hogy a meglévő polgári fiú- és leányiskolák felhasználásával növeljék meg az állami általános iskolák számát. Javaslataukat azzal indokolják, hogy a polgári iskolai tanárok 80—90%-a okleveles elemi iskolai tanító is, így semmi akadálya nincs annak, hogy ők saját állami épületükben esetleg állami általános iskolát szervezzenek. Ezzel ugyan esetleg tanulókat vonnának el az általános iskolák felállítására jogosult községi és egyházi jellegű iskoláktól, azonban ha szociális szempontokat is figyelembe vesznek, úgy ez is támogatja tervüket. Ez vonatkozik elsősorban a Margit utcai, Dugonics utcai leány, valamint a II. kerületi és Szent Imre herceg állami

polgári fiúiskolákra. A szakszervezet meggondolandónak tartja azt is, hogy az alsóvárosi r. k. népiskola mellett az alsóvárosi r. k. tanítónőképző intézet gyakorló iskolája külön-külön r. k. általános iskolákat szervezzon, hiszen az egyiknek növendékei a közelségnél fogva a Szent Imre állami általános iskolát népesíthetnék be. Egy hónap múlva a szakszervezet ismét levélben fordul a főigazgatóhoz. Ebben felhívja figyelmét arra, hogy egyes iskolák bőven elvannak látva tanulóval és oktató személyzettel, más iskolák pedig mindkettőt nélkülözik. Egyik ilyen feltűnő jelenség az, hogy a zárda épületében kettő, de szorosan véve három általános iskola működik. Az egyik a tanítónőképző általános iskolája I—VI. osztállyal, a másik a tulajdonképpeni általános iskola, amelyben úgy az első, mint a második osztály párhuzamos. Felhívja a főigazgató figyelmét arra, hogy ez az elosztás a környező általános iskolák fejlődése szempontjából nem egészséges, és ha lehetséges, a három általános iskola helyett a jövőben csak kettőt létesítsenek. A katolikus tanügyi Főigazgatóság válaszában arra hivatkozik, hogy a múltban is ilyen osztálylétszámmal működött az illető iskola, másrészt hivatkozik a rendeletnek arra a pontjára, amelyik a tanulónak lehetőséget ad, hogy azt az V. osztályt válassza, amelyiket akarja. Ha ebben az irányban a szakszervezet tevékenysége pillanatnyilag nem is eredményes, javaslatait figyelembe véve szerveznek meg a tervezett öt állami általános iskola helyett 8-at.

Szeptember 18-án terjeszti fel a főigazgató a VKM-hez az elkészített tervezetet, amelynek alapján az iskolák megkezdték munkájukat. A felterjesztésben rámutat az igazgató az általános iskolák megszervezésének nehézségeire is, amiket ő a következőkben lát:

- a) épülethiány, anyagi, dologi nehézségek;
- b) különböző jellegű iskolák féltékenysége,
- c) közvélemény tájékoztatatlansága.

Hozzáteszi, hogy ezek a nehézségek a fejlődés, idő folyamán fokozatosan meg fognak szűnni.

Az 1946—47. tanévben Szegeden a következő általános iskolák kezdték meg munkájukat:

I. Állami általános iskolák

1. Rókusi áll. ált. iskola I—VI. osztály. A rókusi áll. népiskolából alakult ki.
2. Madách utcai áll. ált. fiúiskola. I—VI. osztály. A rókusi állami népiskolából alakult ki a II. ker. áll. polgári iskola érintésével. Ideiglenes elhelyezése — a Madách utcai iskola rendbehozásáig — a III. ker. Margit utcai leányiskola.
3. Szent Imre herceg áll. ált. iskola. I—VI. osztály. Az I—VI. osztály új szervezés. A Szent Imre herceg polg. fiúiskola érintésével.
4. Margit utcai áll. ált. isk. I—VI. o. A Margit utcai III. ker. áll. polgári leányiskolából és a II. ker. áll. polg. fiúiskolából kialakuló koedukált ált. isk. a Margit utcai iskolában. Az I—IV. o. új szervezés.
5. Dugonics utcai áll. ált. isk. I—VI. o. Az I—IV. o. új szervezés és a Dugonics utcai áll. polg. leányiskolából alakul.

6. Somogyi-telepi áll. ált. isk. I—VI. o. A Somogyi-telepi népiskolából alakul.
7. Az értelmi fogyatkozásban szenvedő gyermekek áll. ált. iskolája. I—VI. o. A kiegészítő áll. népiskolából alakul.
8. Tanárképző Főiskola gyakorló áll. ált. iskolája. I—VI. o. Az áll. polg. iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolájából alakul. Az I—IV. o. új szervezés.

II. Községi általános iskolák

1. Alsóvárosi közs. ált. isk. I—VI. o. Az alsóvárosi, Kecskés és Klebelsberg telepi népiskolákból alakul úgy, hogy átveszi a két utóbbinak V. és VI. osztályát, míg az I—IV. o. ott marad és mint fiókiskolák dolgoznak.
2. Belvárosi közs. ált. isk. I—VI. o. A Belvárosi közs. fiúnépiskolából alakul az áll. Baross Gábor gyakorló gimn. érintésével.
3. Belvárosi közs. ált. leányiskola. I—VI. o. A Belvárosi közs. leányiskolából alakul az áll. leánygimn. érintésével.
4. Csongrádi sugárúti közs. ált. iskola. I—VI. o. A Csongrádi sugárúti közs. népiskolából alakul úgy, hogy átveszi az Aigner telepi iskola V. és VI. osztályos tanulóit és az Aigner telep mint fiókiskolája működik I—IV. osztállyal.
5. Móravárosi közs. ált. isk. I—IV. o. A Móravárosi közs. népiskolából alakul.
6. Szent György téri közs. ált. isk. I—VI. o. A Szt. György téri községi népiskolából alakul a Klauzál Gábor áll. gimn. érintésével.
7. Szilléri sugárúti közs. ált. isk. I—VI. o. A Szilléri sugárúti községi népiskolából.
8. Somogyi-telepi közs. ált. isk. I—VI. o. A Somogyi telepi közs. népiskolából.
9. Újszegedi közs. ált. isk. I—VI. o. Az újszegedi közs. népiskolából alakul úgy, hogy átveszi az újszegedi József főherceg telepi közs. népiskola V. és VI. osztályát és ez utóbbi, mint fiókiskola működik tovább I—IV. osztállyal.

III. Felekezeti általános iskolák.

1. Orsolya-rendi r. k. ált. isk. I—VI. o. Az Orsolya-rendi r. k. népiskolából a kegyesrendi városi r. k. gimn. érintésével.
2. Alsóvárosi zárdai ált. isk. I—VI. o. Az alsóvárosi r. k. zárdai népiskolából a r. k. polgári leányiskolából és r. k. leánygimnázium érintésével.
3. Somogyi telepi zárdai ált. iskola. I—VI. osztály. A Somogyi telepi r. k. népiskolából.
4. Református ált. iskola. I—VI. osztály. A református népiskolából.
5. Evangélikus ált. iskola. I—IV. osztály. Az evangélikus népiskolából.
6. Izraelita ált. iskola. I—IV. osztály. Az izraelita népiskolából.
7. R. k. tanítónőképző intézet gyakorló ált. iskolája. I—VI. osztály.
8. Katolikus Tanulmányi Alap tanítóképző intézet gyakorló ált. iskolája. I—VI. osztály.

Az általános iskolák szervezése során komoly nehézségeket okozott a jelentkező tanerőhiány. A kérdés nem azért merült fel elsősorban, mert nem volt kellő számú tanító és tanár, hanem azért, mert a Szegeden működő iskolák három igazgatás alá tartoztak: a város, az állam és a felekezeti hatóságok alá. Az 1946—47. tanévben 3 állami gimnáziumban és 5 állami polgári iskolában szűnik meg az I—II. osztály, amelyeknek tanulóit a községi népiskoláknak kellett átvenni, tekintve, hogy állami népiskolából kifejlődő általános iskola csak 2 volt; a rókusi és a Somogyi-telepi, ez azonban a nagy távolság miatt nem jöhetett számításba. A helyzet megoldásának két módja volt: egyrészt annak a javaslatnak elfogadása, amit a szakszervezet tett, vagyis a volt polgári iskolákban kiépíteni az általános iskolát — s ez meg is valósult —, bár ezt is nagy mértékben akadályozta az iskolaépület hiánya, hiszen 3 polgári iskola egy épületben tanított váltakozva, 1 polgári iskola pedig az Ítéltő-tábla épületében kapott néhány termet. Másrészt sürgetően merült fel a községi népiskolák államosításának megvalósítása, hogy így a községi népiskolákhoz is beoszthatók legyenek állami tanítók és tanárok. A községi és állami népiskolák már korábban sem voltak egyenlően ellátva tanítókkal: a 13 községi népiskolában 93 tanító, tehát átlagban 7 tanító, míg a 2 állami népiskolában 28 tanító, tehát átlagban 14 tanító működött. Az általános iskola szakrendszerű tanítást igényelt, s szükséges lett volna a polgári iskola és a gimnázium I—II. osztályainak megszűnése következtében felszabadult tanárokat a községi általános iskolákban alkalmazni. A VKM azonban kiadott rendeleteiben elzárkózott a tanerők átengedésétől, sőt a községi általános iskolához beosztott 15 állami népiskolai tanítót visszavonta, ezzel az iskolák munkáját nagyon megnehezítette. Így merül fel a községi általános iskolák államosításának gondolata. A tárgyalások meg is kezdődnek. A VKM 1947 decemberében elrendeli a községi iskolák államosítását 1948. január 1-i hatállyal, ha a város a megjelölt feltételeket elfogadja. A községi iskolaszék azonban olyan kikötéseket szab — pl. az államosítás után a községi iskoláknál dolgozó tanítókat nem helyezik el másik iskolákhoz, csak saját kérelmükre —, amelyek a tárgyalásokat meghosszabbítják, s így a községi iskolák államosítása a felekezeti iskolák államosításával együtt történik.

A szakrendszerű tanítás biztosítása érdekében a tankerületi főigazgató 1946. szeptember 10-i hatállyal 23 állami polgári iskolai tanárt és 20 állami gimnáziumi tanárt oszt be a községi és állami általános iskolákhoz ideiglenesen. A VKM az ideiglenes beosztást jóváhagyja, látva a községi általános iskolák államosítási kérdésének elhúzódását.

Az általános iskolák szervezésének munkáját a szülők, Szeged dolgozói nagy figyelemmel és érdeklődéssel kísérték. Különösen a város külső kerületének dolgozói mutatnak rá gyakran a szervezés körül elkövetett mulasztásokra. Ennek köszönhető, hogy intézkedések történnek olyan fontos kérdésekben, amelyek elhanyagolása, mellőzése káros hatással járt volna. Az 1946. szeptember 5-én tartott városi közgyűlésen az egyik felszólaló rámutat arra, hogy az általános iskolákban megkezdődött ugyan a tanítás, de a tanerők szükséges átcsoportosítása még nem történt meg. Hangoztatja, hogy a tankerületi főigazgatóság azonnal intézkedjen, és a külvárosi és külterületi általános iskolák 6 osztályához is osszanak be magasabb képe-

sítésű tanerőket, akiknek működésével az általános iskola be tudja tölteni hivatását. Szeptember 6-án az MKP Somogyi-telepi szervezetének vezetésével népes szülői küldöttség keresi fel a tankerületi főigazgatóságot. Elmondják, hogy míg másutt már megindult a tanítás az általános iskolákban, addig Somogyi-telepen még csak a szervezés stádiumánál tartanak. Rámutatnak arra, hogy így a demokrácia egyik legértékesebb vívmánya nem jut el hozzájuk. Felhívják a tankerületi főigazgatónak figyelmét arra is, hogy a tanárok nem akarnak a Somogyi-telepi iskolában tanítani, mert messze van. Kérik a főigazgatót, hogy a lehető legsürgősebben osszon be tanárokat is a Somogyi-telepi általános iskolához. A főigazgató megígéri, hogy a tanárok még a közeli napokban el fogják foglalni helyüket. Közli azt is, hogy Somogyi-telepen 3 általános iskolát fognak megszervezni: egy államit, egy községi és egy felekezeti. Szeptember 23-án az Aigner-telepi szülők fordulnak kérésrel a főigazgatóhoz, hogy az Aigner-telepi I—IV. osztályos általános iskolát I—VIII. osztályos általános iskolává szervezze át. Ez a kérés nem volt ugyan teljesíthető a tanulók alacsony száma miatt, azonban jól rávilágít arra, hogy a szülők igényelték gyermekeik magasabb szintű oktatását.

Az általános iskolában folyó munkát még az 1946—47. tanévben is sok gazdasági természetű akadály nehezítette meg. Nyugodtan állíthatjuk, hogy Magyarországon egyetlen más iskolatípus sem indult ilyen viszontagságos körülmények között, egynek sem kellett annyi akadállyal megküzdeni, mint a nép magasabb kulturális emelésére hivatott általános iskolának. Az általános iskola életrevalóságát, a dolgozó nép, a MKP, a különböző társadalmi szervek szeretetét, támogatását s a bennük dolgozó tanítók, tanárok lelkes munkáját, sokszor önfeláldozó helytállását bizonyítja az, hogy mindezeket a nehézségeket leküzdötték. Magyarországon ekkor még nemcsak politikai, de gazdasági harcok is folytak az új társadalmi rend megszilárdítása érdekében. Így igen nagy jelentőségűek voltak azok az intézkedések, amelyeket az egyes helyi szervek tettek az általános iskoláért.

Több szegedi általános iskola még nem kezdhette meg saját épületében a munkát. Az MKP és az MNDSZ helyi szervei nagyon fontos feladatot végeztek el akkor, amikor azért harcoltak, hogy az iskolákat rendeltetésüknek visszaadják. A móravárosi általános iskolát az MNDSZ móravárosi szervezetének közbenjárására adták vissza iskolai célokra, és ugyanez a szervezet lelkes munkával teremtett ott tanításra alkalmas feltételeket, s így 1946. november 10-én megkezdődhetett a tanítás. A Somogyi-telepi MKP szervezetének 20 tagja rohammunkával hozta helyre a háború alatt a németek által tönkretett iskolát, hogy a telep dolgozóinak gyermekei egészséges és tiszta tantermekben tanulhassanak. 1947 júliusában helyreállítják a Dugonics utcai általános iskolát. A szükséges pénzüsszeget az MKP közbenjárására még 5000 Ft-tal felemelik s, a szülők gyűjtése és önkéntes munkája lehetővé teszi, hogy az iskola eddigi ideiglenes helyéről — az Ítéltő-tábla épületéből — saját épületébe költözzék. A rókusi iskolát még 1946 szeptemberében visszaadják rendeltetésének, s hozzákezdnek a lebombázott alsóvárosi iskola felépítéséhez is.

A helyreállított iskolák nagy mértékben elősegítették az oktatás rendezett körülményeinek megteremtését. Nehezítette azonban a helyzetet a

nagyon drága tankönyv, a gyermekek ruhával és élelmiszerrel való nagyon gyenge ellátása, a tanterem fűtési nehézségei, a tanítók, tanárok rendkívül alacsony fizetése, megélhetési problémái. Mindezeknek rendezésére komoly erőfeszítések történtek Szegeden is. Különösen ki kell emelni az MNDSZ aktív tevékenységét. 1946. szeptember 19-én a városháza közgyűlési termében iskolai problémákkal kapcsolatos értekezletet rendez, amelyen az olcsó tankönyvek ügyét, a tanítók világnézeti átképzését, a pedagógusok fizetésének emelését vitatják meg. A tanulók helyzetének megértésére néhány példát kell csupán megemlíteni. A tanfelügyelő 1946. novemberi jelentésében így számol be a Közigazgatási Bizottságnak: »Igen szomorú látványt nyújt, amikor a tanulásra siető gyermekek dideregve, cipőtlenül, rongyokba burkolózva lépnek az iskolába. A tanulók táplálkozása, főleg a külvárosi iskolákban gyenge, és ezért a tanulók fejlődése is elmaradt.« Az egyik Somogyi-telepi tanuló levélben mond köszönetet az MNDSZ-nek segítségéért, s levelében beszámol arról, hogy teljesen fűtetlen tanteremben tanulnak, sokan mamuszban, facipőben, kis kabátban járnak az iskolába. Tankönyveik nincsenek, mert sok tanulónak az édesapja munka nélkül van. A Délmagyarország 1946 novemberében »Fáznak a proletár iskolás gyermekek« című cikkében hívja fel a figyelmet arra, hogy »a magyar jövő, az elkövetkezendő generáció félig meztelenül jár fűtetlen iskolába«. Komoly méretű segítő akció indul meg. Az MNDSZ által kezdeményezett gyűjtőmunka abból a célból, hogy a gyermekeket tankönyvvel lássák el, szép eredménnyel jár. A város közigazgatási bizottsága 1946 szeptemberében felterjesztéssel fordul a VKM-hez a tankönyvek árának csökkentése ügyében. A VKM-től érkezett válasz szerint az olcsó tankönyvek elkészítése folyamatban van, s ezek a jövő szeptemberben kerülnek kiadásra. A jelenleg használatban levő tankönyvek árának mérséklése nincsen módjában. Az MNDSZ és a város az 1946—47. tanév telén 12 000 gyermek ebédeltetéséről gondoskodott.

A tüzelőhiány miatt a karácsonyi szünetet egészen márciusig meg kellett hosszabbítani és még akkor is — mivel a kiadott tüzelőanyag az iskolák összes termeinek fűtésére nem volt elegendő — egy-egy fűtött tanteremben 8—11-ig és 11—14 óráig váltakozva folyt a tanítás. Az 1946—47-es tanévben egyre határozottabb formát ölt a tanítók, tanárok nehéz anyagi helyzetének megoldására való törekvés. A Délmagyarország 1946 novemberében »Ezernél több pedagógus nyomorog Szegeden« és 1947 májusában »Ahol a tanítók üres hassal tanítanak« című cikkeiben elemzi a tanítók nehéz helyzetét, és kiemeli azt a nehéz viszonyok között is eredményes munkát, amit végeznek. A pedagógusok fizetésének rendezése érdekében 1946 decemberében Szegeden nagygyűlést rendeznek. Mindaddig, amíg a pedagógusok fizetésrendezése meg nem történt, az MKP szegedi szervezete a maga szerény anyagi eszközeivel sietett a pedagógusok segítségére. Miután a végrehajtó bizottság megállapította, hogy a pedagógusok kulturális igényeinek kielégítésére már nem jut a fizetésből, hiszen még a legszükségesebb élelmiszereket sem tudják beszerezni, a végrehajtó bizottság lehetővé tette kulturális igényeik kielégítését színház, hangverseny, kultúrestek látogatásának biztosításával. A pedagógusok fizetésrendezése 1947.

áprilisában történik meg, s ennek alapján a tanszemélyzet egy fizetési osztállyal kerül feljebb előző helyzeténél.

Az 1946—47-es tanévben sor kerül az általános iskolákban folyó oktató-nevelő munka eszméi, világnézeti tartalmának megjavítására. Ennek egyik első lépése a fakultatív hitoktatásra való áttérés volt. A tantestületek 1947 áprilisában a VKM utasításainak megfelelően megtartották a fakultatív hitoktatásról szóló előadásokat a szülők számára. Az eddig csak ellenállásra felkészülő egyházi körök most a fakultatív hitoktatás kérdésének napirendre tűzésével ellenállásba mentek át. A középiskolák diákjait felhasználva iskolán kívüli tényezők, vallásvédelmi jelszavakba burkoltan, jobboldali tüntetést rendeztek. A tüntetésben résztvevő diákok a fakultatív hitoktatás bevezetése ellen hangoztattak jelszavakat. A tüntetés mindkét napján — 1947. március 19. és 20-án — az általános iskolák nagy része távol maradt a tüntetéstől, így a Margit utcai, a Szent Imre gyakorló általános iskola, az alsóvárosi általános iskola egyes osztályai. Teljesen távol maradt a tüntetéstől a Dugonics utcai általános leányiskola. Ezeknek az iskoláknak az igazgatói, tanárai világosan látták a tüntetés helytelenségét, és meggyőződésükkel, határozott fellépésükkel meg tudták akadályozni tanulóik félrevezetését.

Az iskola nevelőmunkájának megjavítása szempontjából nagy jelentőségű volt az Úttörő mozgalom helyfoglalása az iskolában. Az iskolákban működő különböző jellegű ifjúsági szervezetek mellett jelentkezett az ifjúságot demokratikus szellemben nevelő ifjúsági mozgalom. A tanfelügyelő 1947 májusában jelenti a Közigazgatási Bizottságnak, hogy a szegedi iskolákban az Úttörő mozgalom áprilisban megkezdte működését.

A pedagógusok munkájának megjavítása szempontjából nagy fontosságú volt a pedagógusok MKP csoportjának megalakulása 1947 májusában.

Az 1947—48-as tanév már rendezettebb, szervezettebb körülmények között indul meg a szegedi általános iskolákban is. Szervezetileg egyre jobban, világosabban bontakozik ki az önálló általános iskolák működési köre és tartalmi munkája is gazdagabb lesz. A VKM 90 000/1947. számú rendelete I—VII. osztályúvá fejleszti tovább az általános iskolákat. Ez a továbbfejlesztő rendelet intézkedik arról, hogy az eddig csonkán (V—VI. osztállyal) működő általános iskolákat az I—IV. osztályok kiépítésével teljessé tegyék. Az oktatási anyag szempontjából lényeges volt, hogy a választható tárgyak sorából a latin nyelvet törölték. Jóllehet a szegedi általános iskolákban kevés gyermek választotta a latin nyelvet, a tantárgyak sorából való kihagyásával az iskola elkülönülése a gimnáziumtól most már nemcsak szervezetileg, de tartalmilag is bekövetkezett.

Az általános iskolák nyugodt, zavaró tényezőktől mentes munkáját még mindig sok akadály nehezítette meg: a tüzelőhiány még mindig kiesést okoz az iskolákban, a különböző jellegű iskolák megléte miatt még mindig különbségek vannak az egyes iskolák között, különösen a felekezeti és állami iskolák között, az egyes iskolaépületek anyagi rendezetlensége is sok kívánni valót hagy maga után, az osztályok kiépülésével egyre sürgetőbben jelentkezik a tanerővel való ellátottság, nemcsak számát tekintve, hanem azért is, mert nem indult még meg az új iskolatípus sajátos céljainak megfelelő tanárok képzése. Az 1947—48-as tanév éppen azért jelentős az általános iskola további fejlődése szempontjából, mert ezek az akadályok há-

rulnak el a fejlődés útjából. Az iskolák államosítása, az általános iskolai tanárok képzésének megindulása az életrahívott Pedagógiai Főiskolákon s így az 1947 szeptemberében megszervezésre kerülő szegedi Pedagógiai Főiskolán is, az iskolák anyagi rendbehozatala a hároméves terv, valamint a »Dolgozók az iskoláért« mozgalom keretében az 1947—48-as tanévben való-sulnak meg. Ha az általános iskolai tanárképzés megindulásának az első évben nincs is olyan kézzel fogható eredménye, mint az iskolák államosításának, vagy a dolgozók mozgalmának, mégis a munka megindulása gyakorlati és elvi szempontból nagy jelentőségű volt.

Az 1947—48. tanévben néhány szervezeti változás történik az általános iskoláknál. A tankerületi főigazgató 1947. augusztus 2-ára megbeszélésre hívja össze az általános iskolák igazgatóit. A megbeszélésre azért volt szükség, mert a város belterületén megszervezett 25 általános iskolában az 1946—47. tanévben az egyes iskolákban és osztályokban a tanulók számának a megoszlása a színvonalas, eredményes nevelés érdekeit veszélyeztetve rendkívül aránytalan volt. (Ezt a tanulmányom végén közölt statisztikai kimutatás is mutatja.) A megbeszélés feladata volt ennek a problémának megoldása.

Az 1947—48-as tanévben Szegeden 31 általános iskola kezdi meg munkáját. Ezeknek az iskoláknak jelleg szerinti megoszlása a következő volt:

- 10 állami általános iskola,
- 13 községi általános iskola,
- 8 felekezeti általános iskola.

Az előző évi 8 állami általános iskolával szemben tehát kettővel több általános iskola indul meg. A növekedés annak volt az eredménye, hogy két gimnáziumban: a Klauzál Gábor állami gimnáziumban és a Szent Erzsébet állami leánygimnáziumban általános iskola nyílt meg. A rendelet ugyan ellenzi az általános iskolának gimnáziummal közös szervezetben, közös igazgatásban való működését, azonban a két gimnáziumnak engedélyezték az általános iskolák megnyitását. Így a Klauzál Gábor állami fiúgimnázium újonnan szervez egy általános iskolát, amelynek az 1947—48. tanévben megnyílt az I. általános iskolai osztálya, a II., III. és IV. osztálya nem nyílt meg. Ezeknek az osztályoknak a tanulói továbbra is a Szent György téri általános iskolába jártak, amellyel kapcsolatban az általános iskola kialakult. Az V., VI. és a VII. osztály tanulói szintén a Klauzál Gábor gimnáziumban újonnan megnyílt általános iskolába jártak, amelyeknek tanulói a VI. és VII. osztályban az elmúlt évben is elhelyezés tekintetében, az V. osztályban pedig mint gimnáziumi tanulók a Klauzál Gábor gimnáziumba jártak. A Szent Erzsébet leánygimnáziumban csak a VI., illetve a VII. osztály nyílt meg.

A 31 általános iskolában összesen 7573 tanuló iratkozott be az 1947—48. tanévben az iskolajellegek következő megoszlásában:

- a 10 állami iskolába beiratkozott: 2119;
- a 13 községi iskolába beiratkozott: 2941;
- a 8 felekezeti iskolába beiratkozott: 2513.

Feltűnő a felekezeti iskolák magasabb létszáma az állami iskolákkal szemben. Ennek döntő oka volt az, hogy a felekezeti iskolák a háború puszt-

tításait szinte teljesen elkerülték, vagy csak nagyon kismértű károsodást szenvedtek. Ezzel szemben az állami és községi iskolák munkája csak évek múlva tudott a rendes kerékvágásba jutni. A szülők gyermekük zavartalan tanulása érdekében inkább hozták azt az áldozatot, hogy gyermeküket a meszszebb fekvő, de rendezett körülmények között dolgozó felekezeti iskolába írtatták be, mintsem a komoly nehézségekkel küszködő állami iskolákba. Természetesen szerepet játszott itt a szülők vallásos felfogása is, amit különösen a katolikus egyház erős agitációja is befolyásolt. Számításba kell vennünk azt is, hogy az alsóvárosi zárdába már a korábbi években is beiratkozott tanulók nem akartak más iskolába átiratkozni. Az oktatási feltételek, az oktatás színvonala pedig már az 1946—47-es tanári átcsoportosítással is lényegesen kedvezőbben alakult a felekezeti iskolákkal szemben az állami és községi iskolákban.

A tanítók, tanárok megoszlása 1947—48. tanév elején (novemberben) az iskolák jellege szerint a következőképpen alakult:

a 10 állami általános iskolában tanított:	59 tanító és 65 tanár,
a 13 községi általános iskolában tanított:	99 tanító és 41 tanár,
a 8 felekezeti iskolában tanított:	38 tanító és 24 tanár.

Az állami iskolákban tehát 124 tanerő, a községi iskolákban 140, a felekezeti iskolákban csak 62 tanerő látta el a tanítást. Figyelembe véve a tanulók létszámát, látjuk, hogy a szakrendszerű tanítás biztosítása lényegesen jobb volt a felekezeti iskolákkal szemben az állami és községi iskolákban. Egy-egy tanerőre jutó tanulók száma ugyanis az állami iskolában: 17, a községi iskolákban: 21, a felekezeti iskolákban pedig: 40. Ezek a számok is bizonyítják azt, hogy az egyenlő feltételek megteremtése a különböző iskolák között feltétlenül szükséges volt, s az államosítással ez kezdetét is veszi.

Az egyes iskolák tanítókkal, tanárokkal való ellátása még az 1947—48. tanévben is komoly feladatként jelentkezik. Az újszegedi községi általános iskolában pl. a tanév kezdetén még 123 óra ellátása nem volt biztosítva, s ezért szükséges volt 3 tanerő odahelyezése. A tanerők áthelyezése mellett igyekeztek úgy segíteni a helyzeten, hogy egyes közelfekvő iskolák kislétszámú osztályait összevonták, mint pl. a Szent György téri és Szilléri sugárúti iskolák esetében. A tanítók, tanárok arányos elosztását ún. arányosítási bizottság végezte. Ez a munka főleg szeptember—október hónapokban folyt. A tanerők arányos elosztása azonban még mindig nem volt elegendő. A Délmagyarország december 17-én »Igazságos tanerő elosztást« címen foglalkozik behatóan a kérdéssel. Helyesli a város közigazgatási bizottságának határozatát, amelyben a VKM-től kéri a tanerőelosztás minél előbbi rendezését. Rámutat a cikk a helyzet komolyságára: 1947 októberében még több Szeged környéki iskolában nem indulhatott meg a tanítás. A külterületi iskoláknál nagyon nehéz a munka, mert van olyan iskola, ahol 150—180 tanulóval is csak egyetlen tanító foglalkozik. Követeli a helyzet minél előbbi megoldását, mert lehetetlen, hogy megint a külterületek

maradjanak megfelelő tanítás nélkül, mint a múltban. A helyzet javításának érdekében 1948 januárjában 10 községi helyettes tanítót, illetve 5 állami helyettes tanítót osztanak be a szegedi külterületi iskolákba, ugyanakkor 31 tanárt neveznek ki a községi iskolákhoz. A tanerők ilyen elosztásával lehetővé vált, hogy a külterületi egy-, illetve kéttanerős iskolák két-, illetve háromtanerős iskolává fejlődjenek.

Lényegesen javult az 1947—48. tanévben az iskolák anyagi helyzete. A hároméves terv keretében jelentős anyagi támogatást kaptak a szegedi kül- és belterületi iskolák. A hároméves terv első évi részletének végrehajtása során 1947. augusztus 1-től 1948 áprilisáig az Országos Tervhivatal a szegedi kül- és belterületi iskolák helyreállítására 60 000 Ft-ot utalt ki. A tervhitelen felül az iskolák helyreállítására a VKM 5000 Ft-ot, Szeged város pedig 158 000 Ft-ot fordított. A szülői munkaközösségek útján 38 500 Ft gyűlt össze, tehát összesen 261 500 Ft helyreállítási és tatarozási munkát végeztek el a szegedi kül- és belterületi általános iskolákon. Ezek az összegek mutatják, hogy a gazdasági helyzet javulásával nagy figyelemmel és komoly anyagi segítséggel sietnek az illetékes szervek az iskolai munka jobb feltételeinek megteremtésére. Ez a segítségnyújtás akkor válik széleskörű társadalmi megmozdulássá, amikor a föld és a gyár után az iskolák is állami kezelésbe kerülnek.

Az államosítást Szegeden is elvi, politikai harcok előzték meg. A Dél-magyarország már 1948 elején számos cikket közöl, amelyben rámutat arra, milyen nagy ellentmondás van a népi demokrácia és az oktatás-nevelés, iskolaszervezet terén megnyilvánuló feudalista maradványok: a felekezeti iskolák között. Sürgeti a köznevelés reformjának meggyorsítását. Az iskolák államosításának bejelentését követő szegedi visszhang azt mutatta, hogy Szeged lakossága megértette és támogatta a felekezeti iskolák államosításának megvalósulását. Május 21-én a tankerületi főigazgatóság a Klauzál Gábor gimnáziumba, a tanfelügyelőség pedig a Margit utcai általános iskolába hívta össze Nagy-Szeged valamennyi tanárát, illetve tanítóját. Ismertették előttük az egyház és az állam között folyó tárgyalásokat. Kiemelték a megbeszélés során, hogy az államosítás az általános iskolák színvonalának emelkedését is meghozza. Az MDP vízműtelepi szervezetének határozata követeli a felekezeti iskolák államosításának minél előbbi megvalósulását. Május 29-én a szegedi iskolák pedagógusai és a tanulók szülei gyűlésükön sürgetik az államosítást. A megtartott előadás hangsúlyozza, hogy a modern pedagógia célkitűzéseit nem lehet száz és száz felé tagolt iskolákkal megoldani. A szülők hozzászólásukban mondták el érveiket, személyes meggyőződésüket az államosítás mellett. 1948. június 1-én a katolikus tanítóképző diákjai a haladás és a demokrácia mellett foglaltak állást. Határozatot fogadnak el, amelyben rámutatnak arra, hogy nem maradhat fenn tovább az az állapot, hogy az ő iskolájuk diákjai szellemi szempontból alatta maradjanak az állami iskolák diákjainak. A gázgyár dolgozói szintén határozatban foglalnak állást az államosítás mellett azért, mert nem engedhető meg, hogy az egyházi iskolákban az állam és a dolgozók érdekeivel ellentétes irányban neveljék és tanítsák a dolgozók gyermekeit. Június 4-én az orvosegyetem orvosai, ugyancsak 4-én a szegedi általános iskolák igazgatói gyűlésükön foglalnak állást az államosítás mellett, azzal,

hogy a magyar ifjúság egységes demokratikus nevelése érdekében szükségnek tartják az államosítást. Az iskolákban megtartott szülői értekezletek — egy kivételével — az államosítás mellett foglaltak állást.

Ilyen tömeges megmozdulások előzték meg az államosítási törvényjavaslat országgyűlési elfogadását országszerte. Az országgyűlés 230 : 63 arányban elfogadta a törvényjavaslatot és így az iskolák államosításáról szóló törvény alapján (1948. XXXIII. tc.) megkezdődhetett az iskolák állami kezelésbe vétele. Az országgyűlés június 16-án tárgyalta az iskolák államosítását és Szegeden már 19-én ünnepélyes keretek között adták át az államosított iskolák igazgatóinak megbízó levelüket. Az iskolák átadásával kapcsolatban semmiféle rendezavarás nem történt. A szerzetes tanerők, akiknek nagy része szívesen vállalt volna munkát továbbra is az általános iskolában, egyházi felsőbb hatóságuk rendelkezése folytán szolgálatot nem vállaltak. Kicserelésük az új tanév elejére már megtörtént, mert a VKM megfelelő képesítésű tanerőket helyezett át a szerzetes tanerők pótlására.

Az államosítás Szegeden 8 felekezeti és 13 községi iskolát érintett. A felekezeti iskolák a következők voltak:

1. Szeged Somogyi telepi r. k. általános iskola.
2. Szegedi »Szent Gellért« r. k. általános iskola (volt orsolyarend és a volt kegyesrendi városi gimnázium egyesüléséből).
3. Miasszonyunkról elnevezett szegény Iskolanővérek r. k. »Szent Margit általános iskolája.
4. Magyar Katolikus Tanulmányi Alap liceuma és tanítóképző intézet gyakorló általános iskolája.
5. Miasszonyunk r. k. tanítónőképző-intézet gyakorló általános iskolája.
6. Református általános iskola.
7. Evangélikus általános iskola.
8. Izraelita általános iskola.

A 13 községi általános iskola a következő volt:

1. Alsóvárosi általános iskola.
2. Aigner telepi általános iskola.
3. Belvárosi leány általános iskola.
4. Középiskolai Tanárképző Intézet gyakorló általános iskolája. (A volt belvárosi községi fiúiskolából. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az általános iskolává fejlesztett belvárosi fiúiskolát a Baross Gábor gyakorló gimnázium kérésére a szegedi egyetem mellett működő Tanárképző Intézet gyakorló általános iskolájává alakították át.
5. Csongrádi sugárúti általános iskola.
6. Kecskés telepi általános iskola.
7. Klebelsberg telepi általános iskola.
8. József főherceg telepi általános iskola.
9. Móravárosi általános iskola.
10. Szent György téri általános iskola.
11. Szilléri sugárúti általános iskola.
12. Somogyi telepi általános iskola.
13. Újszegedi általános iskola.

Az államosítás után közös igazgatás alatt dolgoztak a következő iskolák:

1. valamennyi (állami, községi, felekezeti) Somogyi telepi általános iskola;
2. az alsóvárosi, Kecskés és Klebelsberg telepi általános iskolák;
3. az újszegedi és József főherceg telepi általános iskolák;
4. a zárdai általános iskola és a tanítónőképző gyakorló általános iskolája később került közös igazgatás alá, tekintve, hogy a megbízottak nem fogadták el igazgatói kinevezésüket;
5. az evangélikus és a református iskola később szintén egyesült s mint »Juhász Gyula« általános iskola működött tovább már az 1948—49. tanévben.

Az államosítás után a dolgozók minden rétege megmozdult az iskolákért, hogy a következő tanévben az államosított iskolák már teljesen rendbehozva tudják megkezdeni munkájukat. Az a tevékenység, amit az előző években az MKP és az MNDSZ végzett az iskolák helyreállításáért, most, miután a nép magáénak érezte az iskolákat, kiszélesedett a dolgozók minden rétegét átfogó mozgalommá. Ennek a mozgalomnak is az MDP állt az élén. Az államosítás után egy hónappal már Nagy-Szeged területén is megalakult a patronázbizottság. Az MDP üzemi és kerületi pártszervei patronázbizottságokat alakítottak, amelyek megalakulásuk után azonnal munkához láttak. A patronázbizottságok a következő iskolák helyreállításán fejtettek ki tevékenységet:

1. a Margit utcai általános iskolát a Kefegyár dolgozói,
2. a Móravárosi iskolát a Szegedi Kenderfonó dolgozói. Ki kell emelni a Kenderfonó munkásainak lelkes munkáját,
3. a Rókusi iskolát a Lemezgyár, a Konzervgyár, és Gázgyár dolgozói,
4. az Aigner-telepi általános iskolát a Dohánygyár munkásai,
5. a Csongrádi sugárúti iskolát a Közalkalmazottak Szakszervezete,
6. az Alsóvárosi iskolát az MDP alsóvárosi pártszervezete,
7. a Belvárosi fiúiskolát a Belváros MDP II. szervezete a Dohánygyár munkásaival hozta helyre.

A »Dolgozók az iskoláért« mozgalom értékét kifejezik azok az adatok, amelyek számszerűen mutatják a júliusban és augusztusban végzett munkák értékét. Az iskolák rendbehozására fordított érték anyagban és munkában összesen 250 000 Ft volt. Az MNDSZ gyűjtési akciója 4500 Ft-ot eredményezett. Az iskolák rendbehozási munkája még 1948 szeptemberében is tartott. A Csongrádi sugárúti iskola rendbehozása 40 000, a móravárosi iskoláé pedig 60 000 Ft-os helyreállítási költséget igényelt.

Ezek a számok beszédesen bizonyítják, hogy a nép milyen nagy lelkesedéssel fogott hozzá sajátjának érzett és tudott iskoláinak rendbehozásához.

Az iskolák anyagi ellátása mellett nagy lépésben haladt előre az oktatás-nevelés jobb előfeltételeinek megteremtése is. 1948-ban január folyamán megjelentek az új általános iskolai könyvek és a tanfelügyelőség 16 q könyvet osztott szét az iskolák között. Ezzel biztosították, ha szűkös keretekben

is, hogy a tanítási munka kedvezőbb körülmények között folyt, mint az előző években.

Fokozott figyelmet fordítottak a gyermekek egészségére is. 1948 márciusában már 40 iskolaorvos működött.

Az általános iskolák színvonalas munkájához hozzájárult a megindult nyári továbbképző tanítói tanfolyam. Szegeden ilyen tanfolyam már 1947 nyarán lehetőséget nyújtott a tanítóknak továbbképzésükre. 1948 nyarán a szegedi tankerületből 500 általános iskolai tanár vett részt a Szegeden megrendezett szakosító tanfolyamon.

Az általános iskolák tartalmi munkája is fejlődött az 1947—48. tanévben. »A tanulj jobban« mozgalom nyomán kialakuló iskolák, osztályok és egyes tanulók közötti munkaversenyek, ha módszerük és tartalmuk nem is mindig feleltek meg az iskolák sajátos munkájának, a meginduláskor azért voltak jelentősek, mert fokozottabban hívták fel a figyelmet az iskolák tartalmi munkájára. Ezzel a társadalom figyelme is egyre jobban az iskolák felé fordult.

Az 1948. centenáriumi év iskolai megmozdulásai, kultúrversenyei jól szolgálták a hazafiasság érzésének nevelését.

Az egy éves múltra visszatekintő úttörő-mozgalom megmozdulásai bizonyítják azt, hogy az új ifjúsági szervezet nevelési feladatát a társadalom célkitűzéseinek megfelelően teljesíteni tudta. 1948. június hó 6-tól 13-ig a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége szegedi szervezete Szegeden ifjúsági hetet rendezett. Ennek keretében történt a szegedi általános iskolák úttörőinek felavatása. Az avatáson 600 úttörő tette le a fogadalmát. A fogadalomtétel előtt már egyre jobban kibontakozott az úttörő-mozgalom jelentősége. 1947 nyarán 100 szegedi úttörő nyaral Pécs környékén, augusztusban Szegeden nyílik meg úttörőtábor.

Az általános iskolák munkája mellett meg kell emlékeznünk arról a tevékenységről is, amelyik egyrészt a falusi gyerekek számára adott lehetőséget tehetségük kifejlesztésére, másrészt azok számára adott tanulási lehetőséget, akik a múlt rendszerben nem tanulhattak. A 'Falusi Tehetségmentő Mozgalom során a szegedi tanfelügyelőséghez 119 dolgozat érkezett be. A Dolgozók iskolájának szervezése 1948-ban kezdődött Szegeden az általános iskolákban. 1948 februárjában az alsóvárosi iskolában indul meg a tanítás 55 hallgatóval. 1948 őszén már Szeged belterületén 5 iskolánál: a Madách utcai, a Margit utcai, az Újszegedi, az Alsóvárosi és a Pedagógiai Főiskola gyakorló iskolájában nyílik meg a Dolgozók iskolája.

A tanulók létszámának alakulásáról az 1946—47., valamint az 1947—48. tanévekben 3 táblázatot készítettem. Az 1944—45., valamint az 1945—46. tanévről nem készítettem részletes kimutatást, az összesítő adatokat tanulmányomban közöltem. A részletes adatoktól eltekintettem azért, mert egyrészt az általános iskola létszámalakulását akartam követni s tekintve, hogy az általános iskola I—VI. osztálya az 1946—47. tanévben vált egységgé, nem akartam az V. osztály létszámát külön feltüntetni (a részletezést az 1945—46. tanév elemzésekor közlöm, s különben is az 1946—47. év adatai magában foglalják az előző év létszámát is), másrészt az előző évekből nem állt rendelkezésemre hivatalos kimutatás a tanulók számáról. Az egyes iskolák által beküldött kimutatások sokszor olyan nagy különbségeket tüntettek fel egy-

I. táblázat

	1. Rókusi									2. Madách utcai									3. Szent Imre									4. Margit utcai									5. Dugonics utcai											
	I.	II.	III.	IV	V.	VI.	VII.	Ö.		I.	II.	III.	IV.	V.	VI	VII.	Ö.		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.		I.	II.	III	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.				
1946—1947	F	73	62	30	39	33	17	—	254		14	23	8	15	40	78	—	178		24	13	18	42	41	65	—	203		—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	L	47	45	38	35	20	13	—	198		8	10	8	5	—	—	—	31		—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	23	48	—	71		25	7	4	10	77	30	—	—	—	153	
	Ö.	120	107	68	74	53	30	—	452		22	33	16	20	40	78	—	209		24	13	18	42	41	65	—	203		—	—	—	—	23	48	—	71		25	7	4	10	77	30	—	—	—	153	
1947—1948	F	40	45	37	33	30	31	24	240		35	29	18	16	24	24	51	197		30	33	31	39	51	47	78	309		19	8	6	6	—	—	—	39		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	L	29	37	33	25	38	23	13	198		—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	—	—	—		22	26	20	15	44	48	63	238		29	23	15	8	35	45	53	208			
	Ö.	69	82	70	58	68	54	37	438		35	29	18	16	24	24	51	197		30	33	31	39	51	47	78	309		41	34	26	21	44	48	63	277		29	23	15	8	35	45	53	208			

	6. Polgári iskolai tanárképző gyakorló								7. Somogyitelepi								8. Kisegítő iskola								9. Klauzál Gábor gimnázium								10. Szent Erzsébet gimnázium										
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.			
1946—1947	F	—	—	—	—	26	29	—	55	11	7	5	8	12	11	—	54	11	10	8	7	5	5	—	41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	L	—	—	—	—	18	33	—	51	9	4	6	7	6	4	—	36	4	3	7	5	4	1	—	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Ö.	—	—	—	—	44	62	—	106	20	11	11	15	18	15	—	90	15	13	15	12	9	6	—	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947—1948	F	18	7	13	5	29	19	29	120	12	8	15	6	9	5	5	60	28	21	12	9	8	6	3	87	20	—	—	—	42	42	72	176	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	L	6	2	6	3	17	21	35	90	10	9	7	6	8	4	4	48	10	10	7	5	7	6	—	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	31	64	—	
	Ö.	24	9	19	8	46	40	64	210	22	17	22	12	17	9	9	108	38	31	19	14	15	12	3	132	20	—	—	—	42	42	72	176	—	—	—	—	—	33	31	64	—	

Jelmagyarázat: Ö. = összesen, F = fiú, L = leány

II. táblázat

		1. Aignertelepi								2. Alsóvárosi								3. Belvárosi fiú								4. Belvárosi leány								5. Csongrádi sugárúti							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.
1946—1947	F	11	6	9	2	—	—	—	28	69	57	47	36	19	32	—	260	66	99	59	46	9	—	—	279	—	—	—	—	—	—	—	—	48	40	27	30	16	22	—	183
	L	17	8	8	10	—	—	—	43	22	25	18	13	22	13	—	113	—	—	—	—	—	—	—	41	63	36	42	—	—	—	—	182	41	39	24	30	13	13	—	160
	Ö.	28	14	17	12	—	—	—	71	91	82	65	49	41	45	—	373	66	99	59	46	9	—	—	279	41	63	36	42	—	—	—	—	182	89	79	51	60	29	35	—
1947—1948	F	14	8	12	3	—	—	—	37	63	52	64	54	31	18	27	309	35	68	10	39	40	32	50	334	—	—	—	—	—	—	—	—	37	36	37	26	—	12	15	163
	L	17	10	10	7	—	—	—	44	33	31	29	21	33	21	8	176	—	—	—	—	—	—	—	35	41	45	32	29	31	33	246	27	33	28	18	26	12	5	149	
	Ö.	31	18	22	10	—	—	—	81	96	83	93	75	64	39	35	485	35	68	70	39	40	32	50	234	35	41	45	32	29	31	38	246	64	69	65	44	26	24	20	312
		6. József főherceg telepi								7. Kecskéstelepi								8. Klebelsberg telepi								9. Móravárosi								10. Somogyitelepi							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.
1946—1947	F	11	3	12	4	1	2	—	33	11	6	4	7	—	—	—	28	8	8	3	7	—	—	—	26	54	52	42	29	19	9	—	205	12	8	13	8	17	17	—	75
	L	9	12	1	5	1	1	—	29	16	2	6	2	—	—	—	20	15	2	7	4	—	—	—	28	26	29	20	36	7	5	—	123	16	9	7	9	7	10	—	58
	Ö.	20	15	13	9	2	3	—	62	21	8	10	9	—	—	—	48	23	10	10	11	—	—	—	54	80	81	62	65	26	14	—	328	28	17	20	17	24	27	—	133
1947—1948	F	14	9	5	7	—	—	—	35	3	10	4	2	—	—	—	19	6	10	8	3	—	—	—	27	40	48	39	42	25	19	6	219	23	11	8	14	19	12	12	99
	L	8	7	7	4	—	—	—	26	7	7	3	5	—	—	—	22	5	13	2	7	—	—	—	27	29	25	25	23	13	4	1	121	21	11	14	10	11	5	9	81
	Ö.	22	16	12	11	—	—	—	61	10	17	7	7	—	—	—	41	11	23	10	10	—	—	—	54	69	73	65	65	38	23	7	340	44	22	22	24	30	17	24	180
		11. Szent György tért.								12. Szilléri sugárúti								13. Újszegedi																							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.																
1946—1947	F	46	29	13	13	52	72	—	225	55	33	32	27	20	14	—	181	29	17	6	18	14	4	—	—																
	L	33	13	26	12	—	—	—	84	57	41	9	31	45	9	—	192	27	17	7	12	10	11	—	—																
	Ö.	79	42	39	25	52	72	—	309	112	74	41	58	65	23	—	373	56	34	13	30	24	15	—	—																
1947—1948	F	35	40	24	17	34	20	—	170	30	28	31	22	25	14	20	170	32	29	12	17	21	5	6	—																
	L	28	28	23	20	—	—	—	99	25	44	18	17	17	17	3	141	15	25	17	7	19	8	14	—																
	Ö.	63	68	47	37	34	20	—	269	55	72	49	39	42	31	23	311	47	54	29	24	40	13	20	—																

Jelmagyarázat:

Ö. = összesen

F = fiú

L = leány

Jelmagyarázat:

Ö. = összesen

F = fiú

L = leány

III. táblázat

		1. Orsolyarendi								2. Alsóvárosi zárda								3. Somogyitelepi zárda								4. Tanítóképző intézet gyakorló							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.
1946—1947	Fiú	10	2	2	3	—	—	—	17	16	40	20	10	—	—	—	86	30	23	9	17	10	—	—	89	7	2	6	7	—	—	—	22
	Leány	27	20	26	21	—	—	—	94	98	99	77	108	106	102	—	590	34	40	22	22	17	18	—	153	8	8	8	2	31	36	—	93
	Összes	37	22	28	24	—	—	—	111	114	139	97	118	106	102	—	676	64	63	31	39	27	18	—	242	15	10	14	9	31	36	—	115
1947—1948	Fiú	54	19	21	10	124	169	115	512	—	15	31	15	—	—	—	61	30	20	22	9	—	—	—	81	12	7	7	6	—	—	—	32
	Leány	49	38	29	23	18	—	—	157	79	89	81	76	92	88	97	602	25	33	34	17	15	18	18	160	27	12	11	14	51	41	35	191
	Összes	103	57	50	33	142	169	115	669	79	104	112	91	92	88	7	663	55	53	56	26	15	18	18	241	39	19	18	20	51	41	35	22

		5. Tanítóképző intézet gyakorló								6. Református								7. Evangélikus								8. Izraelita							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Ö.
1946—1947	Fiú	12	15	7	16	10	8	—	68	26	33	17	12	9	11	—	108	12	15	5	13	—	—	—	45	30	25	16	9	19	21	—	120
	Leány	16	11	15	5	5	10	—	62	25	20	21	22	13	9	—	110	12	17	14	11	—	—	—	54	23	18	14	11	8	15	—	89
	Összes	28	26	22	21	15	18	—	130	51	53	38	34	22	20	—	218	24	32	19	24	—	—	—	99	53	43	30	20	27	36	—	209
1947—1948	Fiú	16	12	14	6	6	8	12	74	33	28	33	15	15	10	11	145	18	12	17	14	—	—	—	61	21	31	24	10	6	15	6	113
	Leány	10	14	10	14	—	—	—	48	24	22	20	20	22	10	8	126	17	11	17	16	—	—	—	61	15	18	24	12	7	7	6	89
	Összes	26	26	24	20	6	8	12	122	57	50	53	35	37	20	19	271	35	23	34	30	—	—	—	122	36	49	48	22	13	22	12	202

mást követő jelentésekben, hogy nehéz megállapítani, melyik felel meg a valóságnak. Ezekben az években amúgyis igen nagy volt a tanulók létszámának változása, az elemzett okok miatt. Az 1946—47. tanévtől működik a város tanköteleseit törzskönyvező hivatal, ennek adatait vettem alapul. Meg kell jegyezni, hogy a hivatal és az iskolák által kimutatott létszám nem minden esetben egyezik. A beíratkozottak száma nem egyezett ezekben az években az iskolákba járók számával s az iskolák egyes hónapokban küldött kimutatásai a ténylegesen járók számát vették alapul, míg a törzskönyvező hivatal a beíratkozottak alapján készítette el kimutatását. Az évvégi összesítésben kimutatott adatok megállapítása már az igazgatók jelentéseinek figyelembevételével történt, s így az adatok az egyes osztályokat valóban elvégzettek számát adják. A hivatal összesítő kimutatása azonban nem pontos, mert — eltekintve a szép számú összeadási hibától — az általános iskolává szervezés munkájában — bizonyára nem látva tisztán, hogy melyik iskola a szervezés folytán hová tartozott — egyes iskolák adatait kétszer is szerepelteték. Ezeket a hibákat kijavítottam s így az adatok pontosak.

Az adatok pontossága érdekében hozzá kell tenni, hogy a táblázatban szereplő általános iskolák mellett még három intézetben, illetve nevelőotthonban alakult meg általános iskola: 1. Siketnémák általános iskolája, 2. átmeneti fiúotthon, 3. Árpád Liga otthon. Ezeknek fejlődésével adatok hiányában nem foglalkoztam. Tanulói létszám megozlásuk a következő volt:

Az 1946—47. tanévben:

	fiú	leány	összesen
a Siketnémák intézetében:	31	15	46
az átmeneti fiúotthonban:	27	—	27
az Árpád Liga Leányotthonban:	—	35	35
Összesen:	58	50	108

Az 1947—48. tanévben:

	fiú	leány	összesen
a Siketnémák intézetében:	55	32	87
az átmeneti fiúotthonban:	24	—	24
az Árpád Liga Leányotthonban:	—	43	43
Összesen:	79	75	154

Ezek az otthonok, illetve intézet állami jellegűek voltak.

A következő három táblázatot úgy állítottam össze, hogy az egyes régi iskolajellegek egy táblázatba kerüljenek. Így az I. táblázat az államosítás előtti állami, a II. táblázat a volt községi és a III. táblázat az egykori felekezeti iskolákat foglalja magában.

Az összesített adatok alapján a beiskolázott tanulók létszáma az 1946—47. tanévben (I—VI. osztályig) a következő volt: (az otthonok, illetve intézettel együtt)

fiú	3014,
leány	2975,
összesen	5989.

Az 1947—48. tanévben: (I—VII. osztály)

fiú	4090
leány	3637,
összesen	7727.

A közölt adatokat nyers számadatoknak tekintem. Értékelésüket a további fejlődés vizsgálatánál fogom elvégezni a múlttal való összehasonlítás, a szociális megoszlás, a lemorzsolódás és a továbbtanulás szempontjainak figyelembevételénél. Ezekre azért nem tértem most ki, mert ezeknek a feladatoknak megoldása a következő években kerül felszínre, s így elvileg szorosan oda kapcsolódik.

IRODALOM:

- [1] Kovács József: A magyar közoktatás fejlődése a felszabadulás óta. Pedagógiai Szemle 1952, 475.
- [2] Orbán Sándor: Az iskolák államosításának 10. évfordulójára. Társadalmi Szemle 1958. 6, 70.
- [3] A Köznevelés 1945., 1946., 1947., 1948. évfolyamai.
- [4] Délmagyarország 1944., 1945., 1946., 1947., 1948., 1949. évfolyamai.
- [5] A szegedi tankerületi Főigazgatóság 1944., 1945., 1946., 1947., 1948. évi iratai.
- [6] Csongrád vármegye és Szeged város Tanfelügyelőségének iratai.
- [7] A Szeged városi községi iskolaszék 1945., 1946., 1947., 1948. évi iratai.
- [8] Szeged város tanköteleseit törzskönyvező hivatal 1946., 1947., 1948. évi jelentései.

ДАННЫЕ К ИСТОРИИ СЕГЕДСКИХ ВОСЬМИЛЕТНИХ ОБЯЗАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ (1945—1948)

III. Берецки

Статья резюмирует возникновение сегедских восьмилетних школ и их развитие до 1947 г, имея в виду организационную работу, обучение и вообще проблемы, которые в это время стояли перед школами. После изложения результатов национализации школ, автор дает статистику о численном составе учеников сегедских школ в 1946/47 и 1947/1948 уч. гг.

DATEN ZUR GESCHICHTE DER SZEGERER GRUNDSCHULEN

von

S. BERCZKI

Die Studie summiert die Ausgestaltung und Entwicklung der Szegeder Grundschulen von 1945 bis 1948. Es werden die Gestaltung der Organisationsarbeit und Lehrarbeit, die zu lösenden Probleme der Grundschule, der Erfolg der Verstaatlichung im Zusammenhang mit der Grundschule behandelt. Endlich folgt eine statistische Darstellung der Schüleranzahl in den Jahren 1946—47 und 1947—48.